

IŞIK veya UYANAN ASIR

Jürgen Thorwald'dan*

Kâzım Ergin**

ÖNSÖZ

1845 - 1945 yılları arası gerçekten modern cerrahinin yüzyılı sayılır. O yıllarda Amerika'da yaşamış Alman asıllı bir cerrah olan Henry Steven Hartmann, işini gücünü bırakıp dünyanın neresinde bir cerrahi yenilik duymuşsa oraya koşmuş ve bir çok buluşun ve gelişmenin canlı tanığı olmuştur. O zamanlar tutmuş olduğu notlar torunu olan cerrah Jürgen Thorwald tarafından toparlanıp «Cerrahların yüzyılı» ve «Cerrahların dünyası» ismiyle iki cilt halinde 1957 de yayınlamış ve o yıldan beri de Amerika ve Avrupa tıp fakültelerinde okunması önerilen kitaplar listesinde yerini almıştır.

Böyle bir eserin Türkçeye çevrilmemiş olması, Türk tıbbı için gerçekten büyük kayıptır. Tercümesinin uzun süreceğini hesaplayarak, kısım kısım tercüme edip yayınlamaya karar verdim. Eser yalnız cerrahlarca değil, bütün hekimlerce ve tıp öğrencilerince (mutlaka) okunmalıdır. Hatta, yazılışındaki sadelik ve sürükleyicilik nedeniyle her aydın kişinin merakla okuyabileceği niteliktedir. Konu başlıkları kitap bütünlüğü içinde düşünülmelidir. Yoksa «uyanana asır» veya «Dr. David Ferrier'in köpekleri» başlıkları, okuyana tuhaf gelebilir. Kitabın bütününe basma olanağı bulununca bu sakınca da ortadan kalkmış olacaktır.

Kitap her ne kadar anestezi bölümüyle başlamıyorsa da, ben, önce oradan başlamayı düşündüm. Beğeni kazanması halinde arkası gelecektir.

---

* Amerika'da Cerrah bir ailenin cerrah torunu

** A.Ü. Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Profesörü

Geliş Tarihi : 28 Aralık 1992   Kabul Tarihi : 28 Mayıs 1993

— Keşif —

Modern cerrahinin yüzyılı 1846 da Boston'da Massachussets General Hospital'in ameliyat salonunda başladı. O yılın 16 Ekiminde kimyasal bir gaz solunarak ağrı duyusunun kaldırılması, yani narkoz, dünyaya gözlerini açtı.

Bugünkü bilgilerimizin ışığı altında, dünyayı sarsan bu buluşun birdenbire ortaya çıkması insana inanılmaz gibi geliyor. Fakat hemen her buluş gibi bu da birdenbire olmamıştır. Bugün biliyoruz ki, daha 1800 yılında İngiliz kimyager Humphry Davy, dişinin ağrısını nitrozoksit (güldürücü gaz) soluyarak geçirmişti. Hatta Davy bir makale yazmış ve bu makalesinde nitroz oksid'in fazlaca kullanılması halinde fizik ağrıları giderecek gibi görüldüğünü ve belki de çok kanlı olmayan cerrahi ameliyatlarda yararlı olarak kullanılabileceğini yazmıştı. Davy'nin bu fikrine kimse dikkat etmedi ve kendisi de bu düşüncesini geliştirmede. 20 yıl kadar sonra 1823 te genç bir İngiliz doktoru Henry Hill Hickmann'ın, yaradılışı gereği ameliyatlardaki can-hıraş feryatlara dayanamayınca, hayvanları uyuşturarak şuursuz hale getirip bu durumda «ağrısız ameliyat» etmeyi denedi. Deney hayvanlarını bir cam fanus altına koyup fanusun içine karbondioksit verdi. Hayvanlar şuursuz hale gelince, kulaklarının ve kuyruklarının kesilmesine hiçbir acı belirtisi göstermediler. Ancak Hickmann'ın deneyleri öldürücü bir zehirlenmenin hemen sınırında idi ve karbondioksit bu iş için uygun değildi. Başka bir gaz kullanmak için çok küçük bir adım atmak yeterli idi. Hickmann bu adımı düşünemedi. Yine bu gün biliyoruz ki, 1842 yılında Georgia eyaletinde Jefferson'da bir köy hekimi olan Dr. Crawford W. Long hastalarını ağrısız ameliyat etmek için onlara eter koklatıyordu. James M. Venable isimli, ensesinde çok sık çıkan çibanlarını yardığı bir delikanlının ameliyatı anında aklına bu düşünce gelmişti. Jefferson'da birçok kimse kendini alkolle uyuştururken, Venable ve diğer birçok gençler eter şişesinden eter koklayarak sarhoş olma yolunu bulmuşlardı. Ameliyatında Venable'nin hiçbir ağrı duymadığını hayretle tesbit etmişti. Fakat Long bunun dünyayı sarsacak bir buluş olduğunu aklına bile getirmeden muayenehane çalışmalarını sürdürüp gitti.

O halde bugün düşündüğümüzde narkozun 1846'da birdenbire ani bir buluşla ortaya çıkmadığını, aşağı yukarı yarım yüzyıllık şuur altı bir birikim sonucu, birçok kereler başarısız deneylerle bilinç altında yatan fikirlerin bilinçli olarak ortaya çıktığını görebiliyoruz. Gerçekte bu sadece teoride böyledir. Öğrenciliğim ve yeni cerrahlığım günle-

rinde narkozun keşfini bizzat yaşadığım zaman, bu benim için olduğu kadar çevrem için de yepyeni, hiç geçmişi olmadan birdenbire ortaya çıkan parlak müthiş ve eşsiz bir olay olarak görülüyordu. Belki bir geçmişi varsa bile, bu ancak 1845 yılının ocak ayından öncesine kadar gitmeyen bir geçmişti.

(Birinci Perde)

O günün tarihini hatırlamıyorum. Çünkü kötü ve olumsuz bir sonuçla biten bir günün tarihini tutmak ve kesin notlar almak kimse-nin aklına gelmez. Sonradan o günkü olay değer kazanınca geriye baktığımda ancak parça parça ve eksik bir resim canlanır. 1845 Ocağı-nın ikinci yarısında bir gündü ve Warren, Massachusetts General Hospital'in eski ameliyat salonunda kafatası trepanasyonu konusunda konuşmakta idi. Binlerce yıllık eski, bugün hayal edilmesi bile mümkün olmayan bu metotla canlı insanların kafatasını kaba matkaplarla açmak, böylece kaza ve yaralanmalar sonucu oluşmuş kemik kırıklarının parçalarını çıkarmak veya dayanılmaz baş ağrılarını biraz hafifletmeği denemeyi amaçlayan bu metod üzerinde zaten konuşacak fazla birşey de yoktu.

Herhalde o gün pek kalabalık olmayan dinleyici bölümünde bir rastlantı olarak ben de vardım. Saat 11'e doğru Warren dersini bitirdiğinde her zaman yaptığının tersine çıkıp gitmedi. Eliyle tribünlerin en alt sırasında oturan genç bir adama belirsiz bir işaret yaptı. O zamana kadar, o'na kimse dikkat etmemişti. Ben de yüzünü göremiyordum. Bana sırtını dönmüştü ve ben sadece onun parlak kırmızı saçlarını görebiliyordum.

Warren o kendinden emin ve mağrur edası ve merasimli jestiyle, «Burada bir ay var. Ameliyatlarda ağrıyı gideren bir şey bulunduğunu iddia ediyor ve sizlere anlatmak istiyor. Eğer içinizden onu dinlemek isteyenler varsa sizlere şimdi anlatabilir. Warren'in her kelimesi peşin bir mahkûmiyeti ifade ediyordu. Zira Warren'in ağrı ve bıçağın ilelebet birbirine bağlı kalacağı tezini hepimiz biliyorduk ve Warren biz dinleyiciler üzerinde öyle bir etki yapmıştı ki, sanki bize acıpkirleri bulunan hayalperest birini takdim edecekti. Bundan dolaydır ki Warren'in bize takdim etmek istediği kâşif daha bir tek kelime bile konuşmadan önce alaylı kahkahalar gırtlığımızdan çıkmak üzere bekliyordu.

«Haydi bay Wells, yönteminizi dinleyicilere anlatın», Bu anda Wells adını ilk defa duyuyordum. Wells mütereddit ve kendinden emin olmayan bir tavırla ayağa kalkıp biz seyircilere de utangaç bir bakış fırlatınca yüzünü inceleme fırsatı buldum. Horace Wells çok açık mavimsi renkli gözleri ile yumuşak yüzlü hayalci bir görünüşe sahipti. Aşağı yukarı 30 yaşlarında orta boylu ve zayıftı. «Arena»nın ortasında duran kırmızı kadife kaplı ameliyat sandalyesine emin olmayan adımlarla yaklaştı. Elinde bir lastik torba ve bir çanta taşımaktaydı.

Warren şöyle konuştu : «Mr. Wells Hartford'dan bir diş hekimidir. Şu anda ne yazık ki, genel cerrahiye ilgilendirecek bir vakamız yok. Bacağı ampute edilmesi gereken bir hastamız vardı, ama amputasyonu kabul etmedi. Fakat Mr. Wells kendisinin de dediği gibi daha ziyade ağrısız diş tedavisini üstlenmektedir. Eğer aranızda bir diş hastası varsa ve yine ilaçla yapılacak deneyi göze alıyorsa buraya gelsin»

Warren o güvenmeyen haliyle ve daha çok eleştirici bir tiyatro seyircisi edasıyla sandalyesine oturdu. Bu sırada zavallı kızıl saçlı yabancının derin derin soluduğunu farkettim. Herhalde bu derin soluk almalarla üzerindeki utangaçlığı atmak istiyordu. Ondan sonra ilk kelimeler ağzından oldukça zayıf ve tutuk olarak çıkmaya başladı.

Wells, halk dilinde «güldürücü gaz» diye adlandırılan ve çoktandır bilinen nitroz oksidin insanları tamamen ağrıya karşı duyarsız hale getirdiğini bir rastlantı sonucu bulduğunu söyledi. İfadesine göre «eğer bu gaz koklanırsa ve bu sırada gülmek istendiği düşünülürse gülünmektedir. Aksine eğer gevşemek ve uyumak istendiği düşünülürse uyunmaktadır».

Bugün bir anesteziistin hastasını konuşarak sakinleştirdiği (hatta uyutabildiği bile) sıradışı değildir. Fakat o zaman, Wells'in açıklaması bana pek olağan dışı gelmişti. Güldürücü gazı kim bilmezdi ki? New England eyaletinde sirklerde seyircilerden biri sahneye çağrılır, güldürücü gaz solutulur ve bu şahıs diğer seyircilerle konuşturulur, söylediği saçma sapan şeylerle ortalık kırılıp geçirilirdi. Yıllardan beri sirkler güldürücü gaz tüpleriyle memleketi dolaşırlarken, şimdi bu gaz bir anda binlerce yıllık bir rüyayı gerçekleştirip problemi mi çözecekti?.

Wells yavaş yavaş kendine güvenini toplamıştı. «Eğer içinizde dışından rahatsız olan biri varsa çekinmeden gelsin», dedi.

Hiç kimseden ses çıkmayınca, Wells gözleri ile etrafı şöyle bir araştırdı. Sadece kendine alayla bakan yüzler gördü. Nihayet biri ayağa kalktı. Bu biz öğrencilerden biri değildi. Yabancı bir dinleyiciydi, kırmızı yüzlü ve şişman biri. Yavaş yavaş «arena»ya inerken soluk alması duyuluyordu. Wells'e yaklaşıp «haydi sanatınızı gösterin» dedi. Sesi kalın ve gürdü, bir çürük dişini gösteriyordu.

Wells çantasından birkaç dişçi aleti çıkarıp ameliyat sandalyesinin yanına koydu. Sonra yabancıyı oturtup lastik balonu ağzına dayadı ve bu balona bağlı odundan yapılmış bir musluğu döndürdü. Elleri belirli şekilde titremekteydi.

«Lütfen soluyun, nefes, derin nefes» diye devamlı konuşuyor ve bu yalvarırcasına konuşma tonu ile bastırmakta olduğumuz alaycılığımız büsbütün tahrik oluyordu. «Eğer derin derin solursanız hemen uyuyacaksınız ve uyanınca da herşey bitmiş olacak».

Ameliyat masasındaki yabancıyı dikkatle izliyordum. Birdendire beni alaycılığımın vazgeçiren bir şey oldu. Yabancı'nın ağır kafası arkaya düştü, dudakları —görülebildiği kadar— mavimtirak bir renk aldı. Cam gibi gözlerle birşeyler mırıldandı. Sonra tamamen sustu ve hareketsiz kaldı.

Wells lastik balonunu bıraktı. Kerpeteni aldı, uyuyan veya uyuşturulmuş olan hastanın ağzını açtı ve kerpeteni dişine taktı.

Kendi yaşadıklarımın bildiğim gibi, daha kerpetenin takılışı diş etlerini geriye itip acı verdiği için, çoğu kez şiddetle çığlıklara sebep olurdu. Fakat kerpeten diş kavrarken yabancı hiç kıpırdamadı bile. Wells'in kolu kerpetene asılırken kırmızı saçları terden sırsıklam olan alnına dökülmüştü. Salonda çık çıkmıyordu. Fakat tam bu esnada, Wells kerpeteni ikinci kez takışında hastanın hançeresinden derin bir çığlık çıktı ve bunu müteakip çığlıklar takip etti.

Wells'in kanlı diş kerpetenle hastanın ağzından çıkarışını, diş bakışını ve gözlerinin pek derin bir şaşkınlıkla dolduğunu gördüm. Arkamda en üst sıralarda bir gülme oldu. Ondan sonra büyük bir kahkaha koptu. Bu kahkaha sıra sıra bütün salona yayıldı. Ben de bu kahkaralara gönülden katıldım. Bütün salon kahkahadan çınliyordu. Kahkahalar gittikçe yükseliyor, yükseliyordu. Ben de birlikte bağırıyorum. Wells'in yüzü kireç gibi bembeyaz olmuştu. Hasta mendilini ağzına bastırırken, Wells hâlâ diş kasılmış elinde tutmaktaydı.

Warren «arena»ya çıkıp elini havaya kaldırmasa bu tiyatronun daha ne kadar devam edeceğini bilmiyorum. Warren'in yüzü ifade-sizdi. Sesi düzgün, kibar fakat bütün kibarlığı içinde kahrediciydi. Wells'e artık konuşulacak birşey olmadığını ifade ediyordu.

Sonra geriye dönüp dimdik ameliyat salonunu terketti. O dışarı çıkar çıkmaz gürültü tekrar başladı, kahkaha ve laf atmalar gittikçe yükseldi. Yerimizden kalkarken Wells aletlerini topluyor ve süratle çıkış kapısına yöneliyordu; Sırtı kamburlaşmış, başı önünde, gözleri yere dikilmiş vaziyette. Biz hâlâ gülüp ve şakalaşırken de birdenbire gözden kayboldu.

O ocak ayı günü akşamı bana deselerdi ki «dünya tarihine geçecek bir buluşun şahidi oldun ve Wells aldığı bu kötü sonuca karşın tarihe (gaz anestezisinin mucidi) olarak geçecektir», gençliğimin bütün heyecanı ile gülerdim ve yine deselerdi ki «Wells tamamen haklıdır ve çok geçmeden de bizim önümüzde neden başarılı olamadığı belirlenecektir, böyle bir açıklamaya da gülüp geçerdim. Hatta, hastamız gibi «şişman ve büyük olasılıkla alkolik olan kimselerin güldürücü gaza zor cevap verdiği» tezine asla güvenmezdim.

Horace Wells'in büyük, fakat kendisi için sonuçsuz buluşunun hikayesi 10 Aralık 1844 te, yani Massachusetts General Hospital'daki sahneden 5 hafta evvel, Connecticut eyaletinde Hartford da başlamıştı.

O sabah o küçük şehrin günlük gazetesi olan «Hartford Courant» da bir ilan vardı : «Bugün Salı 10 Aralık 1844. Union Hall'de büyük bir gösteri var. Bu gösteri «nitroz oksit» yani güldürücü gaz ile yapılacaktır. Bu gazdan 40 galon temin edilmiştir. Gazı denemek isteyen bütün seyircilere bu olanak verilecektir. Ayrıca güçlü kuvvetli erkekler de angaje edilmiştir. Bu kimseler ön sıralarda oturacak ve gaz teneffüs edeceklerin kendilerini veya başkalarını yaralamalarına engel olacaklardır. Gazın özelliği gazı teneffüs edecek kişinin karakterinin ana çizgileri doğrultusunda şarkı söylemesi, gülmesi, dansetmesi nutuk vermesi veya kavga etmesi şeklinde ortaya çıkar.

Not : Gaz, koklamak üzere sadece çok iyi, ünlü centilmenlere verilecektir. Böylece gösterinin düzeyli geçmesi garanti edilmiş olacaktır. Gazı denemek isteyen hanımefendiler için Mr. Colton Perşembe günü saat 12 - 13 arası parasız özel bir seans düzenleyecektir. Bu seans sadece hanımlara ait olacaktır. Gösteri saat 7 de başlayacaktır. Giriş 25 centtir».

Gösteri. ilanda bildirildiği gibi 10 Aralık 1844 Akşam saat 7 de başladı. Bütün biletler satılmıştı. Seyirciler arasında Hartford'un en ileri gelenlerinden Horace Wells ve eşi de vardı. Horace Wells daha 29 yaşında bir hekim olmasına rağmen aranan ve o zamanlar çok zor olan diş protezleri konusunda tanınmış bir diş hekimi idi. Horace Wells sessiz, ağır başlı ama devamlı keşif için çalışan bir ruha sahipti. 19 yaşında Boston da o zaman pek ilerlemiş olan diş hekimliği öğrenimine başladı. İlerlemiş derken elbet te bugünkü Avrupai koşullarla karşılaştırmamak gerekir. O zaman «öğrenim» denilen, diş hekimi ustalarının yanında pratik bir öğrenim süreci idi. Wells bu öğrenim sürecinin sonunda Connecticut'ta Hartford'da muayenehane açtı. Halktan iyi bir hanımla evlendi. Maddi durumu oldukça düzeldi ve kendisi de öğrenci yetiştirmeye başladı. Bunlar arasında John Mankey Riggs (Aralık 1844'te asistanı idi), keza William T.G. Morton vardı. Morton'la bir zamanlar yeni bir diş protezi imal etmek için bir atölye de açmışlardı. Sonra Morton serbest diş hekimi olarak Boston'da çalışmaya başlamıştı.

10 Aralık'taki gösterinin sonunda Wells'in kafasında uyananlarla Morton'un doğrudan bir ilişkisi yoktu. Ama Morton'la beraber kurdukları atölyenin çalışmaması ve uğraştıkları diş protezinin başarısızlıkla sonuçlanmasının, bu işte dolaylı bir rolü olduğu düşünülebilir. Birlikte yaptıkları çalışma başarı getirmemişti. Çünkü yaptıkları yedek diş çok ağırlı bir ön çalışmayı gerektiriyordu. O zamana kadar yapılan şey, mevcut diş kökü veya diş parçasına yedek dişin yapıştırılmasıydı. Çirkin olan ek yerini de hastalar sineye çekiyordu. Buna karşılık onların yöntemlerinde önce diş kökünü çekmek söz konusu idi.

Başarısızlık; belki de devamlı arayan, bir türlü rahat etmeyen Wells'in kafasında, çok eski bir idealini, yani ameliyat ağrısının giderilmesi düşüncesini yeniden uyandırdı. Belki de bu gizli kalmış özlem sonucunda, Wells o akşam, 10 Aralık 1844 te, birçok insanların göremediğini gördü.

Wells karısının engel olmak istemesine rağmen bizzat podyuma çıktı. Karısı onun adının karalanmasından kaygılanıyordu. Fakat onun bilmeye ve denemeye yönelik olan tutkusu galip geldi. Diğer Hartford'lu hemşehrileriyle birlikte güldürücü gaz teneffüs etti. Gülen, şarkı söyleyen ve zıplayan öteki hemşehrileri arasında, güldürücü gaz «rausch»u* geçtikten ve oryantasyon kabiliyetini tekrar kazandıktan sonra yerine döndü.

* «rausch» (Alm.) : Genel anestezinin hafif şekli.

Şimdi artık sahnede olanları salonda seyirci olarak izliyordu. Bu arada tesadüfen bir şeye şahit oldu. Hartford'lu Samuel Cooley gazdan teneffüs etmiş, biraz sonra da sallanmaya şarkı söylemeye ve dansetmeğe başlamış ve bir bankın sert kenarına kaval kemiğini fena vurmuştu. Bacağını bu sert kenara öyle hızlı fırlatmış ve çarpmıştı ki, Wells bu tok sesi duyduğunu sanarak irkilmış ve sanki kendi kaval kemiğini çarpıp yaralamış gibi olmuştu. Wells deneylerinden böyle bir yaralanmanın anormal ağrısını bildiği için beklemişti ki Cooley hemen uyanacak, bağırarak ve bacağını tutacaktı. Fakat hiç te öyle olmadı, Cooley hiçbirşey olmamış gibi dansetmeğe devam etti, şarkılar söyledi ve kahkahalarla güldü.

İşte o zaman, Horace Wells'in beyninde, tıpta ve cerrahide yeni bir çığır açacak bir buluşun filizleri belirdi. Ondan önce güldürücü gaz partilerine katılan ve aynı sahnelere tanık olanların göremediği bu sonucu görmesi, onun kader çizgisi oldu.

Wells sadece ve sadece Cooley'e dikkat ediyor ve uyanması sırasında her adımını izliyordu. Cooley, çarpmadan birkaç dakika sonra sahneyi terketti; gayet keyifle, hiçbir ağrı belirtisi göstermeden sandalyesine yöneldi, oturdu ve keyifle sahnedekileri seyretmeye koyuldu.

Artık Wells yerinde oturamaz olmuştu. Hemen Cooley'in yanına gitti. Aralarında, sonradan tanıklarla kanıtlanan, şu konuşma geçti :

Wells : «Sam, banka çarptığında yaralandın mı?» Cooley şaşkın şaşkın bakarak : «Hangi banka?» diye sordu. «İşte şurdaki Kaval kemiğini onun kenarına çarptın, bacağın yaralanmış olmalı» Cooley «Kaval kemiğimi mi? Ben mi? Eh fena şaka değil hani» Elleriyle pantolonunun paçasına yapışıp yukarı çekti ve donup kaldı. Bacağı kanıyordu; enine, büyükçe bir yara vardı.

Yanlarında oturanlardan birkaçı dikkat kesilip Cooley ve Wells'e döndü. Bunların sonradan verdikleri ifadeye göre Wells hayal alemine dalmış bir halde kalakalmıştı. Bir kere daha mırıldandı : «Sam, hakikaten ağrı duymuyor musun?» Sonra heyecanla yanındaki Hartford'lu David Clark'a döndü. Clark, Wells'in mavi gözlerinde olağan dışı, hemen hemen korkutucu bir pırıltıyla söylediği şu sözlere tanık oldu : «David, şimdi sana bir şey söylemek istiyorum. Zannediyorum ki bir kimse bu gazı teneffüs ederse, o insanda hiçbir ağrı uyandırmadan, dişi çekilebilir veya bir bacağı ampute edilebilir».

Sonradan hanımının da yakındığı gibi, o andan itibaren Wells hiç konuşmaz oldu. Daha gösteri biter bitmez Wells, doğru Colton'a or-

ganizatöre gitti. Ona, ertesi sabah muayenehanesine gelmesini, gelirken de epeyce güldürücü gaz getirmesini rica etti. Buluşunu ona heyecanla ve pervasızca anlatıyordu. Kendini birdenbire tutuşturan bu alevden birazını da Colton'a saldırmıştı. Zaten hareketli olan Colton, güldürücü gazın belki de ağrıyı gerçekten kaldıran etkisini, bir diş çekimi sırasında, biran önce denemesine şahit olma isteği ile tutuştu. Wells hayal içinde hanımını eve bıraktı. Aynı gece asistanı Riggs'i buldu ve durumu anlattı. İkisi de şafak sökünceye kadar oturup tartışılar ve bazı soruları ortaya koydular. Güldürücü gaz solutulmuş bir hastanın dişini çekmek için hasta bağlanmalı mı, yoksa sıkı sıkıya tutmak yeterli olabilir mi? Ya da büyük miktarlarda gaz solutulursa hastayı tamamen hissiz ve hareketsiz bırakmak mümkün müdür? Gazı soluması sonucu Wells'in deyimi ile «ölü sarhoşluğuna» varmış bir kimse tekrar uyanabilir mi?

Şafak sökerken Wells : «Bu işin tek bir yolu var» dedi. «Benim çürük bir azı dişim var. Ağrı duymaz hale gelinceye veya şuurumu tamamen kaybedinceye kadar Colton bana gaz solutsun. Sonra John, sen dişi çekiver.»

Ertesi sabah tam saat 10'da Weels'in tedavi odasında beş değişik insan toplanmıştı. Wells'ten başka, Riggs, Colton, gaz verirken yardımcı olmak üzere Colton'un kardeşi ve Sam Cooley. Wells tedavi koltuğuna oturdu. Odada sinirli bir sessizlik vardı. Colton güldürücü gaz dolu bir lastik balonun ucunu Weels'in dudakları arasına koyup gazı bırakacak tahta musluğu sağ eline aldı. Sonradan anlattığına göre, Riggs ani bir kararla odanın kapısına gidip onu ardın kadar açtı. Eğer yüksek doz gaz almazı sonucu, Wells çıldırırsa, bu önlem onların odayı kolayca kaçmalarını sağlayacaktı.

Sonra Colton musluğu açtı, bir iki öksürükten sonra Wells derin derin solumağa başladı. Zaten sağlıklı olmayan yüzünün rengi iyice soldu. Daha sonra morumsu bir hal aldı, gözleri değişti, cam gibi ve sabit bir hal aldılar. Ardından da göz kapakları kapandı ve Wells'in başı kuvvetten yoksun geriye düştü. Riggs kerpeteni yakaladı Colton'a işaret ederek gazın musluğunu Wells'ten uzaklaştırdı, Wells'in ağzını açtı, hiçbir dirençle karşılaşmadı. Bütün bu ayrıntılar zihnine çakılıp kalıyordu. Kerpeteni yerleştirdi. Duyduğu sadece kendi kalbinin gümbürtüsüydü. Dişi yakaladı, diş yatağında döndürdü, her an Wells'in bağırmasını ve inlemesini duymayı bekledi. Çünkü bu feryatlar mesleğinin günlük, ayrılmaz parçalarıydılar. Fakat Wells'in hiç sesi çıkmıyordu, hiç hareket etmiyordu. Riggs dişe asıldı. Aynı anda çıkmış

olan kanlı dişi kerpetenin ucunda yukarıya kaldırdı. Wells'te hiç bir hareket, hiçbir direnme yoktu fakat nefes alıyordu.

Riggs etrafındakilere bakındı. Hepsi susuyorlardı. Bir kelime konuşacak halde değillerdi. Sadece Wells'in yüzüne bakakalmışlardı. Riggs hâlâ bilemediği bir korku duymakta idi. Ama Wells'in yüzüne belirli şekilde renk gelmeğe başladı. Derin derin soludu. Kolları ve bacakları hareket etti. Gözlerini açıp başını kaldırdı. Etrafına bakındı. Hâlâ Riggs'in elindeki tuttuğu kerpetenin ucundaki dişi gördü ve şunları söyleyebildi : «Hiçbir şey hissetmedim, sanki bir iğne batırılmış gibi bir duygudan başka hiçbir şey hissetmedim». Ve nihayet diğerleri hala susarken şunu ekledi; «Çağımızın en güzel keşfi».

O günden itibaren Wells tamamen değişti. Hartford'da sadece kendi buluşuyla ilgileniyordu. Karısını ve evini unutmuştu, kendi laboratuvarında yaşıyordu. Azot protoxyde temin edip, her gün kendi üzerinde deniyordu. Gazı soğuk veya sıcak halde soluyor ve sayısız diğer versiyonları sınıyordu. Gösterilerde kullanılan öteki gaz ve buharları da soluyor, özellikle güney illerinde kullanılan kükürt eterini de deniyordu. Fakat bu sonuncu, özellikle solurken, büyük zorluklar çıkarıldığı için pek uygun görünmüyordu ve Wells güldürücü gazda karar kıldı.

Kendi üzerinde deneyip, yüzünün rengi iyice değişip dudakları morarsa bile, ölümün o kadar yakın olmadığına iyice kanaat getirdikten sonradır ki, ilk gazı bir hastasında denedi .

Wells 1845 Ocağına kadar, yani birkaç hafta içinde, 15 kez bu yöntemi kullandı. Tam bir analjezinin* sağlanamadığı iki vaka dışında, Wells bunların tümünde başarılı oldu. Kısa zamanda ağrısız diş çektiği bütün Hartford'da duyuldu ve muayenehanesine gelenler günden güne artmaya başladı. Fakat Wells'in gönlünde yatan, keşfini bütün dünyaya duyurmaktı. Eğer buluşunu Boston'da Harward Medical School ve Massachussets General Hospital'in temsilcilerine sunabilir ve ağrısız ameliyatın güzel bir düş değil, bir gerçek olduğunu kanıtlayabilirse belki de buluşu Hartford'un dar alanından çıkıp dünyaya yayılabilirdi.

Riggs'in sonradan bildirdiğine göre, Wells Boston'a bir seyahat yapmak için yanıp tutuşuyordu. Boston'daki en yakın tanıdığı, eski öğrencisi olan Morton'du.

Wells dünyayı sarsacak buluşunun bilincini, çocuksu ve güvenli kalbinde taşıyordu. Morton'a açıldı ve her şeyi anlattı. Morton hocasını dinliyordu. Önemli tanıkların sonradan anlattığına göre, belirgin bir

* ağrı duyusunun kalkması

ilgi de göstermiyordu .Zaten Morton herhangi bir bilimsel merakı olan bir kimse değildi. O biraz serüvenci yapıda genç bir pratisyendi ve hayatın gerçeklerine duygularıyla yaklaşan bir kimseydi.

Zaten Wells'e Jackson'u bulmasını önermesi de bu duygularını gösteriyordu. Çeşitli bilimsel dallarda şöhreti Boston'u aşmış olan Jackson, eğer bu buluş ile ilgilenirse çok şey kazanılırdı. 1805 te Massachussets, Plymouth'da doğmuş olan Jakson, «Harward Medical School» keza «Fransız Sorbonne» ve «Ecole des Mines» öğrencisi olup aynı zamanda Paris'te ve Viyana'da çeşitli Fizik, Kimya ve Jeoloji hocaların öğrencisiydi ve bilimsel ünün zirvesine ulaşmıştı. Jackson çok bilgili ve gururlu bir insandı. Onun bu hali, bilimle uğraşmayanları incitecek biçimde ortaya çıkıyordu. Jackson'un hırsı ve gayreti herkesçe biliniyordu. Bir zamanlar Mors'la aralarında bir çatışma geçmiş ve Mors telgrafın bulunuşunu kendine mal etmek istemişti.

17 Ocak 1845'te Wells'le Morton işte bu kişiye gittiler. Wells inanmış kalbi ve beceriksiz fakat buluşuna hayran kelimeleri ile durumu Jackson'a anlattı. Jackson birkaç cümle ile cevap verdi. Bildirdikleri «ağrı dindirme problemi» üzerinde hazırlanmış bir çalışmadan başka birşey değildi. Jackson insanlığın ağrıyı giderme düşü üzerine yapılan çalışmaları sıraladı. Ardından yüzyıllardan beri denenen ilaçların isimlerini sayıp döktü; Opium, Mandragora, Hint keneviri,... vs. Jackson'un düşüncesi kesindi : Her şey boşuna idi ve gelecekte de bu konudaki çalışmalar boşuna olacaktı. Wells yeniden açıklamak istedikçe Jackson'un ilgisiz kalması sonunda, Wells'in nasıl bir ruhsal şok geçirdiğini tahmin etmek çok güç olmamalıdır. Wells'i Boston'a getiren kendine güven duygusu bu düş kırıklığı sonucu, çok zayıflamış olsa gerektir. Kalbinde tereddüt tohumları, John Collins Warren ve «Massachussets General Hospital»in yolunu tuttu. Wells'in hangi gerekçeyle Warren'le ilişki kurduğunu hâlâ bilmiyorum. Warren de asistanı gibi susmakla yetindi. Morton'un Wells'i ne kadar desteklediğini bilmiyorum. Şu kadarı tanıklarla kanıtlandı ki, Wells'in «demostrasyon»a çıkışında yanında idi, ama sonuç olumsuz çıkınca, Morton hemen hastaneyi terketti.

17 Ocak ile yenilgi günü arasında neler geçtiği, ancak geriye doğru düşünüldüğünde tahmin edilebilir. Horace Wells'in ameliyat salonunun kubbesi altında demostrasyona çıkışına John Collins Warren'in gösterdiği şüpheci tutumu, bize bu konuda bir fikir verebilir. Warren'in kibarlığıyla perdelediği aşırı kuşkuculuğu ve çok peşin yargıları

sonucu, Wells hakkında, bu deneme öncesinde ne kadar olumsuz düşündüğü kolayca tahmin edilebilir.

Her durumda, o karar gününde John Collins Warren'in, Horace Wells'i, biz seyircilere feda ettiği söylenebilir. O bilinçaltı soğuk, hesaplı haliyle konuşması sonucu, Wells'te hâlâ biraz kalmış olan kendine güveni de yok eden Warren, onun başarısızlığını hazırlanmış oldu.

İKİNCİ PERDE

16 Ekim 1846 gününü hiç unutmayacağım. Zira bu, hayatımda bir karar günü oldu. Tıpkı aşağı yukarı iki yıl önce kızıl saçlı hayalperest Wells'in Hartford'daki düşüş gününe gizemli bir biçimde benziyordu. Sahne aynı sahne, hatta Warren aynı Warren'di. Eski ameliyathane salonu (anfisi) aynı idi. Ama bu gün o sıraları öğrenciler, hekimler ve şehirden gelen diğer misafirler tıkabasa doldurmuştu. Bu arada ben doktoramı vermişim ama özel bir bağlantım nedeniyle Avrupa'ya bir öğrenci ziyareti yapmak istemiyordum. Babam da zorlamıyordu. Dışardan Boston'daki Dr. Cotting ile anlaşp ara sıra pratik yapmak istiyordum. Ama asıl neden Boston'da kalmak, Cambridge'deki dersleri dinlemek, yine hastaneyi ziyaret edebilmek idi. Ayrıca çok gelişmiş olan yeni «Harward Medical School»un 18 Ekimde «Grove street»te yapılacak kutlama gününe de katılmak istiyordum.

15 Ekim'de Cotting, Profesör Harward'ı ziyaretten dönünce bir haber getirdi. Ertesi gün yapılacak bir yara ameliyatında, ağrısız operasyonu mümkün kılacak bir maddeyi denemesi için bir dişiye izin verilmişti. Doğal olarak hemen içimde tanığı olduğumuz Horace Wells'in hüsrana uğrayan denemesinin anısı belirdi. Diş hekiminin Wells olup olmadığını soruşturdum. Cottings yeni ağrı giderici hekimin adını hatırlayamadı, ama Wells olmadığını söyledi.

Cotting ve ben ertesi gün 16 Ekim'de ameliyathanede dolu bir anfi ve beklentili, alaya hazır bir seyirci kitlesi bulduk. Yakınımızda, sonradan bu güne ait önemli tarihi hatıralar yazacak olan Isaac Galope beklemekteydi. Ameliyat günlerinden biriydi ve birçok hasta ameliyat hakkındaki «malûm» görüşleriyle korkudan bembeyaz kesilmiş veya doğal olmayan bir kramp içinde beklemekte idi. «Ameliyat arenası»ında bir sandalyede ilk ameliyat hastası bekliyordu Boston'dan genç, «tüberküloz yapılı» bu kişide Maxillar bezi ve dilin bir kısmını da içine almış bir kitle vardı. Bu hastanın adı «Gilbert Abbot'tu. Yüzü bembeyazdı. Kırmızı ameliyat sandalyesinin yanında Warren'in meslekdaş-

ları, Harward, Dr. Gould, Townsend ve Henry J. Bilgelow durmaktaydı. Warren'in oğlu Mason, ayrıca Dr. Parkmann ve Salem'den Dr. Peirson da oradaydılar. Warren her zamanki gibi dakik, soğukkanlı ve Abbott için hiçbir üzüntü eseri göstermeden planlanan ameliyatta, yanaktaki bu tümörün nasıl çıkarılacağına ilişkin bilgi verdi. Daha sonra iki yıl evvel ne gerçekleşiyse aynı olaylar oldu. Saat tam tamına ondu. «Bu ameliyatta bay Morton'un bulduğu bir ilacı deneyeceğiz. Bay Morton, bu ilacı nefesle içine çeken insanı ,ağrıya karşı duyarsız yapmak iddiasında.» dedi. Önce herhangi bir şey olmadı. Warren başını mağrur bir şekilde sağa sola çevirip sanki birini arıyordu. Bakışları sertleşti. Morton gelmemişti. Aşağı yukarı onbeş dakika bekledik. Sonra aniden Warren'in sesi duyuldu «Morton gelmediğine göre, başka bir yerde meşgul olduğumu sanıyorum» Ben derin bir hayal kırıklığı duydum. Bir tiyatro, bir komedi ümidi kaybolmuştu. Diğer seyircilerin de durumu aynıydı. Fakat tam bu sırada, Abbot ameliyat sandelyesine alınırken alışılmamış bir hızla dış kapı açıldı. Bütün başlar kapıya çevrildi. Orada soluk soluğa terlemiş, telaşlı, orta boylu ve kuvvetli ,30 yaşlarında ince yüzlü, keskin hatlı ve yüzü kırmızı mor olmuş, koyu saçlı bir genç vardı. Ameliyat masasına bakıyordu. Bakışları bana çok keskin ve delici geldi. Sol elinde çocuk başı büyüklüğünde bir cam küre tutuyordu. Bu küreye iki cam boru eklenmişti. Onun arkasında yine soluk soluğa ve yüzü korkuyla gerilmiş bir adam daha vardı. Warren başını yana çevirerek : «Buyurun, hasta hazır» dedi. Morton arenaya girdi. Gecikmesi için kısaca ve sıkılmadan özür diledi. Alet ustasına, aleti için bir değişiklik yaptırmıştı, o da bu işi zamanında bitirememişti. Korkulu gözlerle kendisine bakmakta olan Abbot'a yaklaştı. Onun güvenini kazanmak istiyordu. Kendine eşlik eden kişiye dönerek : «Bu adam benim yaptığım solüsyonu soludu. Onun başarılı sonucunu size anlatabilir». dedi. Adam utangaç ve tedirgin etrafına baktı, ama söyleneni başıyla onayladı. Morton tekrar Abbot'a dönerek, «Korkuyor musunuz» diye sordu. Abbot, kendini zorlayarak, «Hayır» diye cevap verdi. Morton'a güvendiğini ve o'nun dediklerini yapacağını söyledi. Morton «Lütfen aletin şu borusunu ağzınıza alın» diyerek cam balonu Abbot'un yüzü seviyesine kaldırdı «solumaya başlayın. Evet şimdi öksürüyorsunuz ama birazdan geçecek. Derin derin defes alın» dedi.

Her sözcük bana kırmızı saçlı Wells'i hatırlatıyordu. Morton'un hastaya eter buharını Wells'in yaptığından çok daha uzun bir süre verdiği hiç dikkatimi çekmedi. Abbot, acaip künt bir ses çıkardı. Anlamsız bir iki şey söylerken aletin borusu da ağzından çıktı. Alt du-

dağı aşağı sarkmıştı. Baş, yatırılmış olan ameliyat sandalyesinde yana düştü. Gözleri kapandı. Fakat bu işin olacağına; «imkansızın mümkün olabileceğine», bu gösterinin başarıyla sonuçlanabileceğine ilişkin içimde hiçbir düşünce canlanmamıştı. Alay etmeye hazır halde bekliyordum. Morton cam küreyi aldı, doğruldu. Başlangıçta Warren'in ona söylediği sözcükleri tekrarlayarak «Hastanız hazır Bay Warren» dedi. Warren ses çıkarmadan Abbot'un üstüne eğildi, gömleğinin manşetlerini geriye kıvrıdı. Bıçağı aldı. Hemen şimşek gibi bir hızla ilk kesiyi yaptı. Salonda tam bir ölüm sessizliği vardı. Ağrının en küçük reaksiyonu, hafif bir inleme, iç çekme bile duyulabilirdi. Fakat hasta hiçbir tepki vermiyordu, direnç göstermiyordu. Warren, ilk kez yüzünde bir hayret ifadesi ile hastaya eğilip ona yaklaştı. Sonra ikinci ve üçüncü defa derin kesilerini yaptı. Fakat Abbot'un gevşek ve sallanmış dudaklarından hiçbir ses çıkmadı. Warren tümörü enükle ederek çıkardı. Hâlâ hiçbir ses seda yoktu : Hiç...! Warren son doku bağlantılarını da ayırdı, bir dikiş koydu ve kanı dindirmek için diğer tamponları yaraya bastırdı. Yine bir şey yoktu. Sadece sessizlik, her yerde sessizlik, hakimdi.

Warren, bıçağı halâ elinde, doğruldu. Yüzü her zamankinden daha solgundu. Dudaklarındaki alaycı gülümseme kaybolmuştu. Gözleri inanılmaz bir mucizenin parıltısı ile dolmuş gibi görülüyordu. Nihayet konuşabildi : «Bu bir şarlatanlık değil» Ve birdenbire kırışık, kurumuş gibi görünen yanaklarına nemli bir parlaklık geldi. Warren; sert, itici her türlü duygunun gösterilmesine düşman olan Warren. Şimdi gözlerinde yaşlar belirmişti.

Bizim için değişmez, yokedilemez bazı sahneleri belligimizde saklarız. Benim yaşantılarım arasında böyle yokedilemez bir tablo, böyle sert, uzun yıllar eski cerrahi uygulamalarından doğan, insan ızdırabının sarsıp değiştiremediği Warren'in yanaklarındaki yaşlar oldu. Yaşların akışı ancak saniyeler sürdü. Yaşlarını hakimâne bir eda ile sildi ve Abbot dışarı çıkarılıp, yine bir hasta ameliyat sandalyesine alınincaya kadar bütün duygularını dışarıdan belli olmayacak biçimde gömebildi.

Bu yeni hastanın belkemiğinde açıklanamayan bir rahatsızlığı vardı. O günlerde bu gibi rahatsızlıklarda bilinen tedavi, omurga boyunca kızgın demirle dağlamak idi. Bu dağlama derin yanık yaraları bırakıyor ve çoğunlukla da etkili olmuyordu. Tabii eğer dağlamanın verdiği bu çok şiddetli ağrıyı bertaraf edebilirse, Morton'un ilacı için, bundan daha iyi bir sınav olamazdı. Kıpırmızı olmuş demir, hastanın

ense ve sırt kaslarında cazırdayarak izler bırakırken Morton'un ilacı bir kez daha zafer kazanmıştı. Hasta bu korkunç işkenceye susarak ve hiçbir ağrı belirtisi göstermeyerek dayanmıştı.

Warren, kendine hakim oldu ama buna karşın gözyaşlarını görmüştük. Bu güne kadar benim için o 16 Ekim öğleden öncesi gerçekten dünyayı sarsan anlamı için en büyük sembol, bu kişinin az ve hemen dinen gözyaşları olmuştu.

Bu öğleden önceki olaylar birkaç «enstantane» olarak kaldı. İçimizden hiçbiri akıl almaz bu buluşu çok fazla düşünmedik. Morton'un sihirli ilacının da uzun zamandanberi bilinen, güldürücü gaz gibi eğlencelerde kullanılan, fakat akciğer hastalıklarında da kullanılmakta olan kimyevi bir madde yani kükürt eteri olduğuna ilişkin bir bilgi de verilmedi. Bunu ancak ertesini günlerde öğrendik. Fakat olayın tanıklarından hiçbiri gözümüzün önünde cereyan eden olayın dünyayı bir alev gibi saracağını, bütün cerrahi düşünce ve uygulamalarını yıkaacağını ve yeni bir gelişme yolunun açılacağını tahmin bile edemedi. Bütün dertlerin en korkuncu olan ağrı, cerrahların çalışmalarını yüzyıllardan beri tam bu güne kadar daraltmış olan ağrı, giderilmiş ortadan kaldırılmıştı. Yeni bir dönem kapılarını açmalıydı. Geniş, çok geniş, bizim ve bizden evvel sayısız kuşağın hayal bile edemediği olanaklarla yani bir dönem.

Londra ve Edinburgh

Londrada ilk ziyaretim Liston'a oldu. Kalın sesiyle bana «Ne zamandan beri Londra'dasınız genç dostum?» diye sordu. «Dört gündən-beri» diye cevap verdim. «Boston'dan gelişimiz çok zor oldu, yirmi iki gün deniz üstünde kaldık».

«Ve bana yazdığınız gibi her şeyi yüz üstü bırakıp sadece bu yankilerin eter buharı ile yaptıkları oyunun İngiltere'yi nasıl fethettiğini görmeğe mi geldiniz?» «Evet, aynen yazdığım gibi».

Liston o günlerde sadece Londra'daki «University College'de tanınmış bir klinik cerrahi profesörü değil, aynı zamanda İngiltere ve İskoçya cerrahları arasında en mütecaviz, en kaba, en kibirli ve güçlü en yüksek olanı idi. Bana «Babanızın parası bende olsun isterdim» dedi ve ekledi : «Bu dalavereye bütün ciddiyetinizle inanıyor musunuz?»

Onu herhangi bir ameliyatta görmeden bile insan tahmin edebilirdi ki iki eliyle bir damarı bağladığı bir anda bıçağı ağzında tutar, veya Edinburg'un en usta kasabı, kesilen hayvanı parçalara ayırırken dikkatle izlerdi. Rakibi olan kendinden daha genç ve hiç de ondan geri kalmayan bir üne sahip İskoç Syme'ile nasıl mücadele ettiği de tahmin edilebilirdi. Edinburg'lu görgü tanıklarının bildirdiğine göre Liston, bir maymun kafatası ile Syme'nin başı arasındaki benzerliği öğrencilere göstermek için bir gün elinde bir maymunun kafatası ile Syme'nin dersine girmişti. Bu rakibiyle kıyasıya çarpışmıştı ama Edinburg'daki Cerrahi Kürsüsü için yapılan son mücadeleden yenik çıkmıştı. O da 1835 te şöhret yolunu izlemiş, Londra'lıların cerrahlara olan hayranlığının büyük bir kısmını kendine toplamak için Londra'ya gelmişti.

Yüzümdeki korku ifadesini farkedince «Evet delikanlı cevap verin» demişti. Bütün cesaretimi toplayarak : «Efendim, bu durum bir inanma meselesi değildir. Boston'daki tüm hekimlerin kabul ettiği bir gerçektir. Ben size Boston'da 18 Ekim'de Dr. Bigelow'un Bostoner Medical and Surgical Journal'de yayınladığı, eterle ağrı giderilmesine dair orijinal bildiriye göndermiştim. Bigelow bizim en değerli hekimlerimizdendir ve Avrupa'da yetişmiş bir doktordur». Ben konuşurken yüzü yavaş yavaş değişmişti. Birkaç gün önce gelseydiniz veya bu sabah bana gelmiş olsaydınız bu eter hikayesi hakkında bana ilk haberi veren kişi olurdu. Sizin hiçbir kelimenize inanmazdım. Fakat Dr. Bigelow'un bildirisini de gözardı edemezdim. Fakat durum birkaç saatten beri değişti. Londra'ya Boston'dan yazılmış bir mektup geldi. Mektubu yazan, bildirisini bana göndermiş olduğunuz Dr. Bigelow'un babası Dr. Jakob Bigelow. Fakat mektup bana değil de Bigelow'un uzun zamandan beri dostu olduğu anlaşılan Gower sokağındaki Dr. Francis Boot'a gönderilmiş. Fakat Boot bu mektubun kendisine değil de bana gönderilmiş olacağını hemen anlamış ve sizin bana gönderdiğiniz Dr. Henry Bigelow'un bildirisinin aynısını da ekleyerek bir saat önce bana ilettiler. Yani bu dünyayı sarsacak gibi görülen yeniliği bana ilk bildiren olabilmek için bir saat geç kaldınız.»

Liston bana birkaç kâğıt uzattı. Bunlar Dr. Henry Bigelow'un «Boston Daily Advertiser» de yayınlanan orijinal bildirisinin bir kopyası ve Dr. Jakob Bigelow'un Dr. Francis Boot'a gönderdiği mektuptu.

Bigelow'un, Boot'a yolladığı mektup şöyleydi :

«Boston 28 Ekim 1846

Sevgili dostum Boot

Size, kısa süre önce burada uygulanan ve çağımızın en önemli buluşu olmaya aday yeni ağrı dindirici bir yonteme ilişkin bir yayın gönderiyorum. Bu yöntem birçok hastaları cerrahi girişimler sırasında ve diğer hastalıklarda ağrıya karşı duyarsız yaptı. Ekstremiteler ve memeler ampute edildi, arterler dikildi, urlar çıkarıldı, birkaç yüz diş çekildi ve hastalar tarafından hiçbir ağrı duyulmadı. Buluşun sahibi kentimizden diş hekimi Doktor Morton, yöntemin aslı da bilinç kaybolumcaya kadar eter buharı solumak. Size «Boston Daily Advertiser» de yayınlanan bu konuya ait oğlum Henry'in bir yazısını gönderiyorum. Buluşuna dair...» ilginç olsa bile gerçek şu ki, eter anestezisinin buluşunun ilk bildirisinin Londra'ya ve Liston'a ulaşması böylece az çok özel bir mektupla oldu. Mektubu biraz şaşkın, fakat Liston'a bildirdiklerinin hepsini doğruladığı için rahatlamış bir biçimde geri verdim.

Liston : «Burada bir şey daha var» diyerek bana ikinci bir kâğıt uzattı. Bu Liston'a yazılmış ve Boot tarafından imzalanmış bir mektuptu. Boot, Boston'dan yazılmış mektubun içeriğinin kendi eline nasıl geçtiğini yazıyordu. Daha sonra bu korkunç buluşun cerrahi için önemi dolayısıyla hemen aklına Liston'un geldiğini yazıyordu. Fakat hemen hemen inanılmaz olan bu haberi doğrulamadan, Liston'a iletmeyi göze alamadığını bildiriyordu. Bundan dolayı bu sabah diş hekimi James Robinson'u çağırılmış, o gelince de bir hastaya eter solutmuşlardı ve bundan sonra da Robinson bu hastanın bir dişini ağrısız olarak çekmişti. Bu deneme, Boston'daki korkunç buluşu Liston'a ulaştırmak cesaretini vermişti.

Liston «Her şeye karşın yalnız kendi gözlerimle gördüklerime inanırım. Ziyaretiniz için size çok teşekkür ederim genç dostum, hoşçakalın» diye aniden vedalaşınca o kadar şaşırđım ki bir kelime dahi söyleyemedim. Fakat bu soğuk vedalaşmayı biraz ılımlı hale getirmek için Liston sözlerini «Size haber veririm» diye bitirdi.

21 Aralık 1846 Pazartesi çok soğuk bir gündü, fakat amfiteatr'ın banklarına sıkışmış birçok hekimin ve öğrencinin, soğuşu duyduklarını hiç sanmıyorum. Sabahın erken saatlerinden beri Liston'un alışılmamış bir deneme yapmayı düşündüğü dilden dile söyleniyordu. Öğrencilerin arasına karıştığında ben de dedikoduları duydum. Kimi sihirli bir Amerikan ilacından, kimi bir Amerikan düzenbaşlığında bahsediyordu.

Bütün bu olanlar bana «Massachussets General Hospital»in tribünlerinden karar saatini bekleyişimi hatırlattı. Saat bire doğru tribünler aşırı şekilde dolmuştu. Bu anda ameliyat arenasına iki kişi girdi. Biri cam kabı taşıyordu. Bu cam kaba bir hortum eklenmişti, hortumun sonuna solunum yolları hastalıklarında kullanılan bir inhalasyon borusu takılmıştı. Bu alet ancak bir «eter inhalatörü» olabilirdi. Yanımdaki yaşlıca bir hekime bu iki kişinin kim olduğunu fısıldayarak sordum. Bu hekim benim bilgisizliğime çok şaşarak yüzüme baktı, sonra konuşmamdan Amerikalı olduğumu anlayınca izah etti : «Genci William Squire, eczacının yeğeni, Yaşlısı William Cadge, Profesör Liston'un asistanı» dedi. Tam bu arada Cadge yüzünü tribünlere döndü. Biraz da heyecanla onbeş dakika sonra Profesör Listonun, Amerikalıların yeni bulduğu ve insanları ağrıya duyarsız yapan yöntemi ilk kez burada deneyeceğini bildirdi. Eğer bu bir «dalavere» ise gülcöck bir şeyler çıkacağını, ama eğer etkili ise bunun tanıklığını yapacak Avrupada ilk kişiler olacağımızı söyledi. Bay William Squire'nin de pazar günü bir alet yaptığını ve bu aletle eter buharının zahmetsizce hastaya solutulacağını da ekledi. Gerilim dolu bir sessizlik içinde bekliyorduk. Nihayet saat 2.15 te kapı açıldı ve Liston iri cüsesiyle içeri girdi. Onunla beraber iki kişi daha gelmişti. Sonradan öğrendiğime göre, bunlar hastane cerrahı Ransome ve pansumancı Palmer'miş. Liston ameliyat masasına yaklaştı, gayet soğuk ve ciddi bir şekilde «Bay Squire hazır mısınız?» diye sordu. Squire ses çıkarmadan başını salladı. Daha sonra Ransom'a döndü. Ransom bir sandalye üzerine bıçak, testere, arter pensleri gibi aletleri dizmekte idi. Ceketinin iliginden yeni mumlanmış birkaç ligatür ipliği çekti «Tamam mı bay Ransome»? «Evet Efendim» «Öyleyse şimdi insanları duyarsız yapan Yankee taktiğini deneyelim».

Bakıcılar hastayı taşıyarak ameliyat masasına yatırdılar. Sonradan öğrendiğime göre hasta Frederick Churchill isimli bir uşakmış. Churchill solgun, zayıflamış ve ateşten dolayı perişan bir haldeydi. Bir düşme sonucunda sol kaval kemiğini yaralamıştı. Yaralanma yerinde deri altında bir tümör oluşunca «University College Hospital»a gönderilmişti. Daha sonra Liston kaval kemiğini açmış ve tümörü çıkarmıştı. Fakat bundan sonra o zaman neredeyse «kural» durum gelişmişti. Listonun elleri ve aletler «cerahat yapıcı elemanları» işe karıştırmıştı. Yara cerahatlenmiş ve ancak bütün bacağının amputasyonu ile Churchill'in hayatının kurtarılabilceği belli olmuştu.

Liston bistürisini eline alarak Squire'ye bir işaret verdi. Squire inhalasyon aletiyle hastaya yaklaştı, korkudan ağlamakta olan hastanın

ağızına aletin ağızlığını soktu ve burnunu da bir mandalla kapattı. Sonra hastaya nefes almasını emretti. Churehill bu emri yerine getirmeğe çalıştı ama bir öksürük nöbeti ile ağızlık ağzından fırladı. Arkamda şimdiden alaylı bir iki ses duydum. Squire'nin yüzü soğuga rağmen terle kaplanmıştı.

Churchill yeniden solumağa başladı. Yine öksürmeğe başladı ama ağızlığı ağzında tutmağa devam etti, çünkü Squire ağızlığı dudaklarının arasında itip tutmakta idi. Hasta bir defa daha hortumdan kurtulmayı denedi, fakat hemen bütün direnci aniden kesildi. Sanki yıldırım çarpmış gibi başı yana düştü, gövdesi gevşedi, sessizlik hakim oldu. Bu sessizlikte Squire «zannediyorum zamanıdır» diye söylendi. Liston : «Arteri tuttunuz Mr. Cadge» dedikten sonra bize döndü. «Baylar şimdi saate bakıp zamanını ölçünüz» Hekim ve öğrencilerin Liston'un amputasyon için geçirecek zamanını hesaplamak için saatlerini çıkardıklarını gördüm. Liston bıçağını öne doğru uzattı, bıçak bacağı fırdolayı döndü. Önce üst, sonra alt flebi şimşek gibi bir hızla kesti. Pansumancı testereyi verdi, testere beş-altı gitti geldi. Ransome testere tozu içindeki bacağı masanın yanına fırlattı. Squire «28 saniye» diye fısıldadı. Liston, yüzünde şursuzca bir ifadeyle doğruldu. Çıt çıkarmıyordu. Bakışları bizim sıralarımız üzerinde dolaştı. Sonra büyük bir hayret ifadesiyle Churchill'in yüzüne bakakaldı. Hastadan hiç ses çıkmıyordu. Ancak Liston sargıyı bitirip, ellerini aşağı sarkıttıktan sonradır ki, Churchill kimildamağa başladı. Solugun dudaklarını oynattı ve gözlerini açtı. «Amputasyona izin veremem, dayanamam ölürüm» diyordu.

Liston susarak ona baktı. Yardımcılarına işaret etti. Biri kesik bacağı yerden kaldırdı. Churehill inanmaz bir halde gözlerini kapadı Liston doğrulup sıralara baktı. Bakışlarında hiç bir şüphe yoktu :

«Bu Yankee taktiği bütün mesmerizmin canına okudu».*

Robert Liston'un 21 Aralık 1846 da eter anestezisi altında yaptığı bacak amputasyonu, Avrupa'da yapılmış ilk ağrısız ameliyat oldu. Bu olay Eter anestezisinin zafer yollarını İngiltere'ye Almanya'ya, Avusturya'ya, İsviçre'ye İtalya'ya ve Rusya'ya açtı. Bu zafer katarı o kadar hızlı gitti ki, onu istasyon istasyon izlemek arzum sonuçsuz kaldı. Henüz 1847 Ocak ayı bitmeden cerrahi uygulanan bütün ülkelerde eter anestezisi altında ağrısız ameliyatlar yapılır olmuştu. Ocak sonunda İngiltere'den Avrupa'ya geçerken hiç olmazsa bu zafer katarının iz-

* Mesmerizm : Hayvansal manyetizmi öğreten etkinlik, hipnoz.

lerini gözden kaybetmemek için çaba harcamaktaydım. Bir yıl boyunca, Avrupa'da Eter'in yolunu açan her öncüyü, Malgaigne'den Heyfeldes'e kadar, Magendie'den Schuh'a kadar hepsini ziyaret ettim.

23 Ocak 1847 de Lonra'yı terketmek ve Bologne'ye gitmek için her şeyim hazırды. Bir gün önce, 22 Ocakta otelde şöminenin önünde, adını şimdi unuttuğum bir Londra gazetesini okurken, gözüme Edinburg'lu bir muhabirin yazdığı «Ağrısız bir doğum» başlığını taşıyan bir yazı ilişti. Birkaç satırdan sonra iyice meraklandım. Yazı şöyle sürüyordu : «Edinburgh'ta Doğum Profesörü olarak ün yapmış Dr. James Young Simpson, 19 Ocakta çok ağır doğum sancıları çeken bir hemşehrimize ağrısız bir doğum yaptırttı. Haber verildiğine göre bu, dünya tarihinde bugüne kadar bilinmeyen ilk ağrısız doğum olmuştur. Profesör Simpson'un ağrıya karşı büyük bir buluş olarak ortaya çıkan eteri, bu işte kullanmaya karar veriş sayesinde bu yöntem doğum alanına da aktarılmıştır. Profesör Simpson eter'in ağrısız doğum için henüz ideal bir ilaç olmadığını fakat herhalde bilinen sayısız kimyevi gaz buharlarının arasından ağrısız doğum için kullanılacak ideal bir tanesinin yakın gelecekte bulunacağını da sözlerine eklemiştir».

Gazeteyi bir kenara bıraktım ve aynı anda Fransa'ya yapacağım geziyi erteleyip Edinburgh'ya gitmeye ve Simpson'u bulmaya karar verdim.

23 Ocak sabahı Edinburg yolunu tutmuştum bile. Ayın 25'inde kalmakta olduğum otelden Simpson'a bir mektup yazdım ve beni kabul etmesi için ricada bulundum. Aynı gün bana cevap verdi ve ben 26 Ocak öğleden sonra ilk kez Simpson'un ailesiyle birlikte oturduğu Queen caddesi 52 numaradaki büyük ve köşeli evine gittim. O zamanlar 36 yaşındaki Simpson'un evi çeşitli hastalıklardan yakınan çok farklı ülkelerden hanımların şifa bulmak için geldikleri bir yer olmuştı. Oysa bugünkü bilgilerle karşılaştığımızda aldığı sonuçlar oldukça şüpheliydi. O zamanlar dünyaya yayılmış hastalık, ağrı ve tıbbi çaresizlik denizinde «Yarı tanrı hekim» büyük bir anlam taşıyordu.

Odaya girdiğimde yazı masasının yanında ayakta durmaktaydı. Orta boydan bile kısa, fakat alışılmamış derecede enli ve şişmandı. Ancak ağır ve yağlı vücudunun üzerinde dikkat çekici bir baş oturmuştu. İri, yüksek geniş alınlı, uçuşan saçlı, açık parıltılı gözlü bir baş. Şişmanların rahatlığını ve hareketliliğini simgeleyen bir adamın başı.

Parlayan bir ruhun yorulmak bilmezliği, hatta bazen yalınayak fırcıncı çıraklığından profesörlüğe - çalışarak hatta kavga vererek - yükselen bir insanda görülecek, affetmez, kavgacılığı simgeleyen bir baş.

Herhalde buluşunun o kadar etkisinde kalmıştı ki, herhangi bir girişe gerek duymadan konuya girdi. Sonradan öğrendiğime göre, öğrenciliğinde Liston'un Edinburgh'ta kanserli bir memesini ampute ettiği bir hanımın korkunç haykırışlarını duymamak için, Simpson salsondan kaçmıştı. Hekimlikten başka bir mesleğe yönelmeyi bile düşünmüştü, ama daha sonra bu korkuyu da yenmesini bilmişti. Fakat bu duyarsızlığından, asla tamamen kurtulamadı. Cerrahi müdahalelerde kurbanın haykırışlarından o kadar etkilenirdi ki yıllarca ağrıyı hafifletmek için her şeyi denemişti (Mesmer'in hipnozunu bile.) İşte bu yüzden ki eter anestezisinin bulunma haberi onda «kesin bir çözüm» etkisi uyandırdı.

Konuşmasını şöyle sürdürdü : «Evet bu ilk ağrısız doğum idi. Bundan önceki binlerce doğumda bunu hep arzulamıştım. Eterin doğum sırasında kullanılması düşüncesi basit bir aşamaydı. Zor olan, 19 Ocağa kadar kimsenin eterin sadece doğum ağrılarına mı keseceğini yoksa doğumun itici gücü olan kasılmaları da mı ortadan kaldıracağını söyleyememesiydi. Bunun için öyle bir vaka seçtim ki, en kuvvetli doğum ağrılarına bile durumunu değiştiremezdi. Yani ağrılar eterle ortadan kaldırılsa bile, bir felaket olmayacaktı. Fakat böylece ben eterin etkisi hakkında çok net bir görüşe sahip olacaktım.» Sözüne keserek : «Bir çay ister miydiniz?» derken sandalyesini sağa sola döndürüyordu. «Jessie bize romlu çay getirir» dedi ve neşeye güldü : «Jessie benim karımdır».

Bir zil işareti verdikten sonra bana dönerek «yeniden vakamıza dönersek, bizim pratisyen doktorlardan Dr. Figg doğuştan dar pelvisi olan bir vaka için, ayın 19'unda öğleden sonra beşte beni aradı. Figg oldukça şaşkındı. Hastanın ikinci hamileliği idi. İlk doğum çok zor olmuştu. Doğum ağrıları bir pazartesi gününden perşembe gününe kadar sürmüştü. Nihayet Dr. Figg hiç olmazsa annenin hayatını kurtarmak için uzun bir pensle çocuğun kafatasını ezerek ölü bir cenin doğurtmuş ve iş ancak böyle sonuçlanabilmişti ve O zaman Figg ikinci bir kere hamile kalmaması için hastayı uyarmıştı. Fakat hasta onu dinlememiş, ikinci kere hamile kalınca da Dr. Figg'e haber vermemişti. Ayın 19'unda ancak hasta saatlerce ağrı çektikten sonra Figg'i çağırılmışlardı. Öğleden sonra saat beşte de ben ve Dr. Keith gittik. Çocuğun çok iri olan başı doğum yolunu bloke etmişti ve kesinlikle ilerlemiyor-

du. Normal bir doğum olamayacağını anladım. En iyi ihtimalle belki bir versiyon çocuğu kurtarabilirdi. Buna rağmen akşam dokuza kadar daha bekledik. Zaten haftalardan beri doğum ağrılarında eterle anestezi yapma düşüncesi kafamdaydı. Kadının feryatlarını duydukça bu istek kafamda iyice belirginleşti. Nasıl olsa normal bir doğum umudu yoktu. O halde, buraya eter'le ilk denememi yapabileceğim bir vaka söz konusuydu. Anneyi zarara uğratmadan kaderini kolaylaştırmış olacaktım, aynı zamanda da eter'in doğum üzerinde nasıl etki yapacağı sorusuna cevap bulmuş olacaktım. Saat dokuzda çocuğun başı hâlâ bir santimetre ilerlememişti, etere sarıldım. Hasta kısa bir süre sonra tam sakinleşti, çığlıkları sustu. Solunum oldukça rahatlamıştı. Bu sırada ben rahmin hareketlerine dikkat ediyordum. Fakat birkaç dakika sonra rahat bir nefes aldım. Eter ağrıyı uyuşturmuştu, fakat rahmin kasılmaları üzerine en ufak bir etki yapmamıştı. Artık sorun çözüme ulaşmıştı. Çocuğun çevrilmesi ve onu izleyen diğer uğraşlar yirmi dakikalık bir iş olmuştu. Bu sürede de zaman zaman eter vermiş-tik. Ne yazık ki bebek o kadar perişan olmuştu ki, birkaç defa soluduktan sonra öldü. Fakat ondan sonra eteri tamamen normal iki doğumda daha kullandım ve eter yine kendini kanıtladı : Eter ağrıyı kaldırıyor, doğum ağrısını yok ediyor ve fakat kontraksiyonların normal gidişini bozmuyordu. Ağrısız doğumun anahtarı artık elimizde» Böylece hızlı konuşmasını keserek : «Ha Jessie bak, Yankee ülkesinden bilime susamış genç dostuma bak» diyerek sonradan arkadaşlarından sıkça duyacağım fiyakalı haileyle ayağa kalktı. Karısı «Rahatsız olmayın, ben size sadece çay getirmek için geldim» Simpson «Sen asla rahatsız etmiyorsun. Ben sadece ağrısız doğumdan bahsediyordum» Tekrar bana döndü : «Eter'in benim hoşuma gitmeyen bir-iki kusuru var. Öncelikle çok büyük miktarlarda kullanmak gerekir. Akciğeri tahriş ettiğinden uyanırken kuvvetli öksürüklere sebep oluyor. Bu, doğum sonrası için iyi değil. Ben daha iyisini arama yolundayım».

«Bana öyle hayranlıkla bakmayın. Niçin biz de İskoçya'da birşey keşfetmeyelim? Bazı buhar veya gazların, ağrıyı kaldırdığı ilkesi bulundu. Fakat eterden başka ona yakın sayısız pekçok maddeler var. Bulabildiklerimle denemeler yapacağım. Ta ki doğum sırasında eter'in hatalarını yapmayan bir madde buluncaya kadar».

Bu sırada Jessie Simpson hınzırca neşeli gözlerle bana bakmakta idi. Bana «Bu dinlediklerinizden sonra akşamları bizde neler olup bittiğini tahmin edebiliyor musunuz? Bütün aile kimyasal buharlar so-luyor ve uyuşmuş olarak yığılıp kalmayı bekliyor» dedi. Bir kapıyı aç-

rak «Şuraya bakın, Burası bizim yemek odamız, şu anda solunum laboratuvarımız olarak kullanıyoruz. Jammie bu daha ne kadar sürecek?»

Simpson «Eğer şansımız varsa yarına kadar. Yoksa daha iyi bir şey buluncaya kadar devam edecek» diye cevapladı.

Bayan Simpson çay sundu ve beni sanki aileden biriymişim gibi aile çemberi içine soktu.

Daha 9 ay olmadan, 4 Kasım 1847 de Simpson'un rüyası gerçekleşti. O akşam «Kloroform»un ağrı giderici etkisini buldu. Buna ilişkin ilk haber bana Berlin'de ulaştı. Ayrıntılarını ancak bu buluş, kloroform dostları ile düşmanları arasında şiddetli bir savaşa sebep olunca, on hafta sonra öğrenebildim. Ocak 1848 başında ikinci defa Edinburg'ya gittim. İkinci kez Queen caddesi 52 numaralı evin kapısında idim. Akşamdı. Simpson beni yemek odasında karşıladı. Çevresinde hanımı ve sonraları ünlü birer hekim olacak olan asistan George Keith ve genç asistanı Matthews Duncan vardı. Hepsi yarı yuvarlak bir masada, az ışıklı bir tavan lambasının ışığında oturmaktaydılar. Simpson geniş gövdesiyle sobanın yanındaki bir koltuktaydı. Ben içeri alındığımda yüzünde geniş bir gülümseme belirdi. Dışarıda kloroform hakkında yapılan kavganın gümbürtüsünden etkilenmemişe benziyordu. «Hele bakın. Bu, benim bir yıl önce eteri alt edecek bir şey bulacağımı kesinlikle söylediğim genç Amerikalı değil mi? Biz de tam bu konu üzerinde idik» diye devam etti. «İşte notlarım burada. Büyük Britanya'da bulunabilecek bütün buharları ve gazları hemen hemen bir yıl boyunca denedik. Bunların birkaçı kötü, hatta çok kötü sonuç verdi. Aylarca hiçbir sonuç alamadık. Herhangibir analjezik etki yerine olsa olsa zehirlenme belirtileri görüyorduk». Simpson tek söz sahibi olmağa alışmış bir tavırla sürdürdü : «Görüyor musunuz? Kimyasal zehir mutfağından sanırım her şeyi denedik. Ta ki geçen sonbahar benim memleketim olan Linlithgowshire'den geçen bir gezide bilmediğim bir maddenin adını rastlantıyla duyana kadar. Adı «Kloroform»du ve sonradan öğrendiğime göre bunu vatandaşınız Samuel Guthrie 1813'te Sacket Harbor'da özel bir laboratuvarında keşfetmişti. Tekrar Edinburgh'a dönünce en iyi kimyasal fabrikamız olan Duncan, Flockhard Co»ya Kalsiyum klorür ve alkolden bir porsiyon kloroform yapmasını söyledim. «Masanın üzerinde duran küçük bir şişeyi aldı. «Bir defa koklayın» diye bana şişeyi uzattı «Herhalde bu

arada yeteri kadar eter kokladınız. Eğer iğrenç kokulu olduğunu söylersem, çok mu ileri gitmiş olurum? Fakat bir kez de buna bakın. Koklayın lütfen. Sevimli bir kokusu var».

Ben şişedeki berrak çözeltiliye baktım ve dikkatle kokladım. Bundan sonra on yıllar boyunca dünyanın birçok ameliyathanelerinin yolunda bana eşlik edecek olan kloroformun kokusunu ilk defa alıyordum. Bana öyle geldi ki, tatlı meyvelerin kokusuna benziyordu.

Simpson devamla : «On gün sonra buluşu Tıbbi-Cerrahi topluluğa sunduğumda ve ilk denemelerimi bildirdiğimde kloroformu elli vaka da başarıyla kullanmıştım. Herhalde düşündüğümde de daha iyi sonuçlarla. O gün de söyleyebilirdim, ama bugün kesinlikle emin olarak söylüyorum : Eter dönemini bitirmiştir». Bana ölçülü bir zerafetle bakarak «yine de, kloroform'un bir İskoç buluşu değil de bir Amerikan buluşu olduğundan dolayı avunabilirsiniz. Bardağınızı kaldırım içelim Bay Hartmann. Sackett Harbor'lu Samuel Guthrie'nin şerefine içelim. Umalım ki hâlâ yaşıyordur ve buluşunun sonuçlarını görmüştür. Yaşasın Samuel Guthrie» Bardağını yere korken gülümsemesine mağrur bir tavır yerleştirdi ve devamla «Ailesi İskoçyalı olan Guthrie'nin şerefine» dedi.

Birkaç saat sonra çöken gece, gerçek bir Edinburgh Ocak ayı gecesi idi. Dostluktan uzak ve soğuk. Simpson'un evinin kapısının önündeki sokak lambası yorgun bir ışık vermekteydi. Keith ve Duncan da benimle birlikte kalkmışlardı. Keith vedalaşıp ayrıldı. Duncan, evi benim gideceğim yönde olduğu için bir süre daha bana eşlik etti. Giderken «Hemen hemen komik bir öykü, şu eter anestezisi değil mi? Herhalde ağrı gidermenin keşfinde tek neş'eli öykü olarak görülüyor» dedi. Onun bu sözlerine itiraz etmeliydim. Wells'in güldürücü gazı bulması da tiyatroya kahkahalar arasında olmamış mıydı? Fakat Sustum. Duncan devamla : «Yine de bu neşeli öykünün sonunun ne olacağı bilinmez. Edinburgh'ye gelirken herhalde ağrısız doğumda kloroform kullanılması üzerine yapılan tartışmaları duymuşsunuzdur. Simpson ve ben kloroformun özellikle doğumdaki etkisi ile ilgileniyoruz. Eterde de yine öyle olmuştu. 8 Hafta önce daha önceki doğumu üç gün sürmüş bir hastanın doğumunda kloroform'un etkisini ilk kez inceledik. Ağrıların başlamasından üç saat sonra hastanın yanındaydık. Bir mendili külâh gibi kıvırdık. İçine yarım çay kaşığı kloroform koyduk. Külâhın açık olan alt ucunu hastanın ağız ve burnuna gelecek şekilde yerleştirdik. Eterde sıkça rastlanan zorlukların hiçbiri olmadan, hasta kısa sürede derin bir uyuşukluğa girdi. 25 dakika sonra

anne, hiçbir ağrı belirtisi göstermeden ve herhangi bir komplikasyon olmadan ,adını «Anesthesia» koyduğumuz, bir kız çocuğu dünyaya getirdi. Bu, kloroformun büyük bir zaferiydi ve o zamandan beri bu zafer düzinelerce yaşandı».

Ayrılacağımız kavşağa gelmiştik. Durduk. Ben «Fakat kloroform ve kloroformla doğum üzerine böyle büyük bir direnç nereden geliyor? Hatta bu itirazları Almanya'da bile duydum. Profesör Simpson'un o zaman eter yardımıyla yaptığı ilk ağrısız doğum gerçekleşeli neredeyse bir yıl olmuştu. Ağrısız doğuma karşı tepkinin çoktan başlaması gerekirdi. Bu itirazlar neden şimdi oluyor?» diye sordum.

«Çünkü eter etkisinde yapılan doğumları Simpson deneme olarak gerçekleştirmişti. ve ideal biçim olarak görmüyordu. Kloroformun bulunmasından sonra ağrısız doğuma Simpson başka türlü ağırlığını koydu. İşte bu tartışma da bundan çıktı».

Ben «Kloroformun bebeğin kanına geçtiği ve onu zehirlediği iddia ediliyor» dedim. O «Eminim bu doğru değil. Böyle iddialar hep ön yargılı. Kloroforma karşı olan dirençliliğe dikkatle bakarsanız hiçbir bilimsel tıbbi iddia göremezsiniz. Söz konusu edilen din ve ahlak, Kilise ve kiliseye sıkı sıkıya bağlı doktorlar aynı yöntemlerle karşı savaş veriyorlar. Kullandıkları silahları da öyle. Silahlarının en önemli mermisi de incilin III. 16 bölümünde geçen bir cümle : «Ağrılar çekerek çocuklar doğuracaksınız» Anlıyor musunuz? Yani bu şu demek : Allah ağrısız doğumu yasaklamıştır. Tabii kloroformu da. Tekrar söylendi : «Ağrılar çekerek çocuklar doğuracaksın. Bütün hikaye işte buna dayanıyor». «Fakat bu bir ilerlemeyi durduramaz ki» diye araya girdim. O «Bu ilk kez olmuyor ki orta çağdaki tıbbın tarihini biz gözden geçirin. O acınacak hali böyle ortodoks incil tefsirlerinin sonucu değil mi? Simpson hadiseyi sıcak tarafından ele aldı. Bütün kloroform düşmanlarına alayla cevap verdi ve III. 16 bölüme İncildeki diğer bir deyişle II. 21 ile karşı çıktı : (Allah Adem'i derin bir uykuya daldırdı ve Adem uyudu ve Allah onun bir kaburgasını aldı). Simpson da buyurun işte kloroformun kullanılması için Allah'ın izni... dedi, Simpson'un bu iyimserliğini takdir ediyorum. Fakat savaş yeni başladı. Şimdiden bazı ilahiyatçılar kloroform için «şeytanın meyvası» diyorlar ve diğer bazıları da «Şeytan Yeli»ni kendi veya akrabaları için kullanmayı düşünenleri bile kiliseden ihraç ediyorlar. İşte İskoçya'da durum bu. İngiltere ve İrlanda da durum çok farklı görünmüyor. Simpson'un iyimserliğinin Tanrı yardımcısı olsun.

1848 de Horace Wells'in New York'taki ani ölüm haberi ile irkilmiş olarak New York'a gitmek üzere Edinburg'dan ayrıldığımda kloroform maskesi üzerine yapılan savaş belli bir düzeye erişmişti. Ağır silahlarla saldıranlar sade ruhban sınıf değildi. Kloroform'un doğum anesteziğinde kullanılmasına karşı çıkan bir tıp profesörünü bir diğeri izliyordu.

Edinburgh'dan ayrılacağı gün, Duncan bana Dublin'de doğumun büyük ekolünün kudretli şefi olan Dr. Montgomery'nin ağrısız doğuma karşı, onu yerici bir konuşmasının metnini gösterdi. Montgomery, henüz eterden bahsediyordu. Kloroform sözcüğünü bile ağzına almıyordu. Yerici konuşma şöyleydi : «Bugüne kadar Dublin'de doğumda kimsenin eter kullandığını sanmıyorum. Normal doğumlarda kamuoyu buna karşı, keza yaradanın elbette haklı sebeplerden dolayı normal doğumlar için verdiği ağrıların giderilmesine de karşı. Kamuoyunun bu duygusuna bütün kalbimle katılıyorum.»

Yerici konuşmanın metninin yazılı olduğu kâğıdı geri verirken Duncan göz ucuyla beni süzmekteydi. Bana ikinci bir kâğıt verdi. Bu birinci yazının bir kopyasıydı. Yalnız bazı kelimeler çizilmiş, yerine başka kelimeler yazılmıştı. Duncan : «Okuyun. Bu Simpson'un cevabı. Yazısını tanıyor musunuz?» diy esordu. Elbette Simpson'un yazısını tanıyordum. Montgomery'nin yerme yazısının kalıbı aynen korunmuştu. Fakat anlam tamamen değişmişti. Şöyle olmuştu : «Bugüne kadar Dublin'de bir yere gitmek için kimsenin araba kullandığını zannetmiyorum. Bir yere normal gidişlerde kamuoyu buna karşı, keza elbette yaradan'ın haklı sebeplerden dolayı yayalar için düşünmüş olduğu çeşitli eziyetlerin giderilmesine de karşı. Kamuoyunun bu duygusuna bütün kalbimle katılıyorum.»

Duncan «Kimse Simpson'un inanmış bir Hıristiyan olmadığını söyleyemez. Fakat o ilerlemeye de inanıyor ve tozlu perukalardan (geri kafalardan) nefret ediyor. Memleketinize döndüğünüzde ara sıra bizi hatırlayınız.»

Sonradan eter anestezişinin bulunuşunun gerçek öyküsünü ve Horace Wells'in sonunu aydınlatmağa uğraşırken aklım hep kaşifler arasında tek bir kişiye, Optimist bir ruha sahip olan Simpson'a takılır. New York Hartford ve Boston da yaşadığım zafer geçidinde önceleri kloroform eteri tamamen bastırmıştı. Daha sonra da her iki anestezi maddesinin avantaj ve dezavantajları tartıldıktan sonra da yine kimsen eteri bastırmağa devam ettiği İngiltere ve İskoçya'da kloroform

çevresinde kopan kavga özellikle doğumda kloroform anestezisi kullanılması konusunda kopan kavga bir türlü dinmedi. Bu dalgalanma zaman zaman kin ve üzüntü patlamaları doğurdu. Ta ki 7 Nisan 1853 te alışılmamış, merak uyandıran bir haberin Londra'dan yayılışına kadar. Yüzyılın en büyük kraliçesi, Kraliçe Viktoria, Londra'daki Buckingham sarayında dördüncü oğlu Albany dükü Prens Leopold'u doğurmuştu. Böyle bir doğum haberinde alışılmamış bir şey yoktu. Fakat ilave bir cümle hakikaten alışılmamış dile getiriyordu : Londra'nın ilk anestezisi uzmanı John Snow, doğum esnasında kralice ve prens eşinin arzusunun uyararak kloroform anestezisi uygulamıştı. Bundan dolayı doğum ağrısız ve hiçbir yan etki olmadan sonuçlanmıştı. Dört hafta sonra Duncan'dan kloroform'la doğumun bir anda moda olduğunu yazan bir mektup aldım. «Temiz» doğum sahaya hakim olmuştu ve nasıl daha önce düşüncesiz karşıtlarının kazanma tehlikesi varsa, şimdi de yöntemin vara yoğa kullanılması tehlikesi belirmişti.

Bir yıl sonra bu mucizevi dönüşü çağlayan kraliyet ailesindeki doğumun öyküsünü araştırmak üzere Edinburgh ve Londra'da bulundum. Genç ve kaygısız bir Amerikalı olarak, bir Avrupa kraliçesinin doğumu etrafındaki sırrı, eter anestezisinin bulunuşu etrafındaki sırlar gibi kolayca aralayabileceğimi düşünmüştüm ama yanılmışım.

John Snow hekimlik sırrını sonuna kadar sakladı. Hatta daha sonraları İngiliz hekimleri arasında birçok dostlar edindikten ve benim sansasyon için değil de bilim tarihi için uğraştığım bilindikten sonra bile, bu doğumun ayrıntılarını öğrenemedim. Keza kraliçe Victoria'nın bundan sonraki son doğumu olan ve yine John Snow'un Kloroform altında yaptırdığı doğumun da bütün ayrıntılarını öğrenemedim. Bu Büyük Britanya prensesi Beatrice'nin doğumuydu. Fakat Londra'da o zaman saray dışında bir insan, tarihi bir doğum hakkında neler öğrenebilirse, sanırım onları öğrendim.

John Snow 1853'ün Nisan başlarında aniden kraliçenin eşi tarafından Buchingham sarayına çağrıldığında yedi yıldan beri anestezideki özellikle kloroform üzerindeki çalışmalarını yapmaktaydı. Snow otuzsekiz yaşında, sessiz, içine kapanık bir kişiydi. 1854'te kendisini Londra'da dördüncü caddedeki evinde ziyaret ettiğim zaman tersliği, somurtkanlığı ve insanlardan kaçan hali sonucu hemen hiç hastası olmayan tanınmamış hekim gitmiş, yerine sonraları çok gelişecek olan bir özel dalın temsilcisi, ünlü bir anestezist ve anestezinin ilk başarılı uygulayıcısı gelmişti.

1847 yılında bir eter şişesi ile kapı kapı dolaşıp, hastadan hastaya giderek, bir «eter alışverişi» yapan Londralı bir eczacının rastlantıyla dikkatini çeken şey, Snow'un başarıya giden yolunu açmıştı. Önce eterin, sonra kloroform'un etkisini oldukça sistemli olarak insan bedninde incelemişti. Kendi bedensel rahatsızlıklarına karşın, ağrı duyusunun kalkması veya bilinçsizliğin hakim olması için ne kadar kloroform gerektiğine ilişkin bir fikir edinebilmek amacıyla kendi üzerinde kloroformu, birçok kez denemişti.

Snow doğum narkozu için modern «Rausch» veya «Intermitan anestezi»yi geliştirdi. Doğum yapana sürekli anestezi vermiyor, kontraksiyon başlayınca az bir miktar kloroform solutup ağrılar kaybolunca hemen kloroform mendilini açıyordu. Kraliçe'ye de bu yöntemi kullanmıştı.

Kraliçenin eşi Prens, Snow'u bir saatten fazla bir süre için kabul etmiş ve ona anesteziye, ağrısız doğuma ve bunun olası tehlikelerine ilişkin sayısız soru sormuştu. Albert oldukça bilgili görünüyordu, Snow'un yazılarını okumuştur. Sonradan belirlediğime göre, Albert ve en yakın dostu Alman doktoru Baron Stockmar da anesteziye başlarken destek olarak kraliçenin doğum odasında idiler. Her ikisi de, bu sırada, her yeni bilimsel ilerlemenin alışılmamış hayranlığını taşıyorlardı.

Kraliçenin sayısız doğumlarda çektiği eziyeti kendi içinde hissedilen Albert, bu olayda kraliçeye olan derin sevgisini gösteriyordu. John Snow'un kesin, bilgi dolu hali, prensi o kadar etkilemişti ki, Snow'a kraliçenin beklenen «zor saat»inde hazır olmasını rica etmişti. Albert bu sırada çağdaş düşünceli, şık Charles Locock'tan destek görmüş, halbuki beceriksiz, yalnızca kraliçenin inatçı bağlılığı sayesinde tutunan kraliyet doktoru James Clark'ın ise protestosu ile karşılaşmıştı.

Clark'ın ve her iki doğum uzmanı Locock ve Ferguson'un gözetiminde John Snow, 7 Nisan 1853 günü öğleden önce «yaklaşık otuz» damla kloroform damlatılmış inhalasyon mendilini kraliçenin ağız ve burnuna tutmuştu. Locock'un ifadesine göre, Snow ölü gibi bembeyaz olmuştu ve sağlıksız yüzü küçük bir maskeye dönüşmüştü. Fakat başlangıçtaki sinirliliği ve kraliçenin «en basit bir kadının da gösterdiği» durumu karşısındaki paniği gereksizdi. Rahatlayarak gördü ki, kraliçe hemen ilaca cevap vermişti. Snow doğum süresince onbeş kere daha onbeş ile yirmi damla kloroform kullandı. Gerilimle dolu elli üç dakikanın sonunda, hiçbir zorluk olmadan prens Leopold doğmuştu ve otuzdört yaşındaki Kraliçenin ağzından hiçbir ifadesi çıkmamıştı.

Bir gece içinde John Snow ünlü bir adam olmuştu. Londra sosyetesinden çok sayıda hanım, yalnız onun tarafından anesteziye edilmek istiyorlardı. Tabii o zaman, hiç kimsenin kraliçenin kloroform narkozu altında doğurduğu her iki çocuğunun da, kanama hastalığı yani hemorfilili yüklü olduğundan haberi yoktu.

Bu durum o zaman bilinseydi, dünyanın ameliyathanelerine ve doğumhanelerine kloroformun yolu tıkanmış olacaktı. Çünkü Simpson'un büyük karşıtları özellikle gelip, bu iki çocukta hemofili çıkmasının kloroform narkozu kulanılmasına karşı, tanrının bir cezası olduğu yakıştırmasını ifade etmekten çekinmeyeceklerdi. Ancak bu bilgisizliktir ki, Simpson'u düşmanlarının yeni bir saldırısından korudu. Simpson anesteziyi bulanlar içinde tek mutlu ve başarılı olanı oldu.

Ama herhalde onun bu zaferi, kişiliğini gölgeden alıp öne çıkaran bir etken oldu. Bu büyük buluşunu anlattığı bütün bildirimlerde ona kloroformun yolunu açan Liverpool'lü kimyager David Waldie'nin adından söz etmeyi unuttu. Hatta, İngiliz kamuoyu, onu kloroformun bulucusu olmaktan anestezinin bulucusu olmağa yükselttiklerinde de sesi çıkmadı.

Simpson, Bathgate'nin yalınayaklı fırıncı çıraklığından, İskoçyanın en ünlü vatandaşı, Baron ve Kraliçe'nin İskoçyalı hekimbaşlığına yükseltilirken hep yanında olmuş ağbeyi Alexander'in kollarında 6 Nisan 1870 te bir angina pectoris nöbetinde öldü.

İHTİRASLILAR

Horace Wells'in intiharına ilişkin ilk haberi, Simpson'un kloroform'un etkisini keşfettiği yerde, Edinburgh'ta, duyuşum bende daima buruk bir anı olmuştur.

1848 yılının 20 Şubat akşamıydı. Simpson'un yemek odasına laflamak için girmiş ve Simpson'u yalnız bulmuştum. Bana baba şefkatiyle bir mektup uzattı. Bu mektup New-York'lu tanımadığımız bir doktordan geliyordu ve Simpson'a gönderilmişti.

Okuduğum mektuba göre, Morton'dan önce gazların solunmasıyla ağrı giderici bir etki yaratacağını bulduğunu iddia eden Horace Wells, 24 Ocak'ta New-York'ta bir otelde, belki de kendi buluşunun ters gitmesi sonucu düştüğü bunalımdan intihar etmişti. Başka bir habere göre Horace Wells bir zamandan beri Hartford'u terketmiş ve «buluşuma bir yankı bulurum» beklentisiyle New-York'ta kalmaktaydı. Orada

kadınlara sataşması sonucu polisçe tutuklanmıştı. Bunun için O da, New-York şehir hapisanesinde, harcanmış yaşamına kendi eliyle son vermişti.

İçimde bir yerde acılı bir gerçeği ilk kez duydum. Tanığı olduğum bu büyük buluş yalnız gururu ve zaferi belirtmiyordu; savaş, trajedi ve acı da taşımaktaydı. Bu buluşun görkemli sonuçlarıyla gözlerim kamaşırken aynı nedenlerden Horace Wells mahvolmuş, kimbilir ne trajedi yaşanmıştı.

Horace Wells'in mahvoluşu, bu güne kadar anestezi tarihinde soru işaretleriyle dolu tartışmalı bir son olarak kalmıştır. Oysa kendi, her türlü gizini ortaya döken bir kimseydi. Belki de ölümünden itibaren dostları gerçeği saklamağa veya hiç olmazsa güzelleştirmeğe çalışmışlardı. Böylece düşmanlarının eline koz verirlerse anestezinin bulunuşundaki hakkının yeneceğinden korkmuşlardı.

Avrupa'dan dönüşümde ve daha sonraları, olaya tanık olanların veya tanık olması mümkün kişilerin hemen hepsini sorguladığımı söyleyebilirim. O zaman ve daha sonraları, olayı karanlıktan çıkarabilecek her yazıyı, her gazete notunu, her kağıdı ve her mektubu okudum da ayrıca söyleyebilirim.

Horace Wells 1848 Ocak ayında New York'a gitti. Böylece kendi yöntemi olan anesteziyi Hartford'dan daha iyi bir biçimde burada öğretebilecekti. 1845 Ocağında «Massachussetts General Hospital» deki talihsiz güldürücü gaz denemesinden sonra, kendi üzerinde en iyi ağrı giderme yolunu bulmak için, yine sayısız denemeler yaptı. Bu denemelerde eter ve klorofom da kullandı. Fakat her keresinde kendi güldürücü gazının eter ve kloroform'dan daha az tehlikeli olduğu sonucuna vardı. Daha o zaman güldürücü gaz, eter ve kloroforma ilişkin çok şeyler biliyordu. Elbette bugün bizim bildiklerimizi bilmiyordu. Bu ilaçların uyuşturucu ve ağrıyı giderici harika etkilerinin ardında saklanan kötülüklerden henüz habersizdi. Wells gibi sıklıkla ağrı giderici gazları kendinde deneyen herkesin bağımlılık kazanacağını ve bağımlılığı elbette bilmiyordu. Bunların tahribedici ve bilinci zayıflatıcı güçlerini bilmiyordu. Bilmeden, istemeden bağımlı oldu ve gittikçe daha çok «rauş» durumunda yaşadı.

Bugün, hatırlama yeteneğinin ne ölçüde tahrib olduğunu biliyoruz. Fakat yine bugün her şeyden önce biliyoruz ki, bir narkotik madde bağımlısı olanlar yönlendirilmeğe, etki altında kalmağa son derece uygundur. Wells «rauş» durumundayken, New York'un gece serserilerinden birinin telkini ile, 21 Ocak akşamı Broadway'da iki bayana

asit atmıştı. Bu olayı sonradan hatırlamıyordu bile. Wells, sandığı gibi akıl hastası değil, bir bağımlı olmuştu. Ağrı giderici etkisini ilk kez kendinin bulduğu uçucu bir gazın suçsuz bir kurbanı olmuştu. Bu gazın bu şeytani yönünü bilip, onu avutup bu alışkanlıktan vazgeçirecek bir hekime gereksinimi vardı. Fakat, o zaman böyle bir hekim henüz yoktu ki. Wells tutuklanıp hakim huzuruna çıkarıldı. Kendini suçladıkları olayı hatırlamaya boş yere çalıştı. Hapise götürülürken, evinden tuvalet takımlarını da yanına aldı ve hücrelerinde 23 Ocak 1848 de usturasını arteri kesecek şekilde sol kasığına sapladı. Yatağının yanında bir şişe de kloroform bulundu.

Wells'in kendini anesteziye edişi, kendinin çok iyi bildiği bilinçsizliğin başlayacağı o anı bekleyişi ve o anda ölümcül ve fakat ağrısız yarayı açışı ve ondan sonra da yine acı çekmeden ölüşü, tarihte belki de kendini anesteziye edip intihar eden tek örnektir. Etkisini kendinin bulduğu ilacı kullanmayıp, eski dünyadan gelen ve kendi buluşunu gölgeleyecek gibi görünen kloroformu kullanmış olması, «kaderin garip bir cilvesi» gibi görünüyor.

Onun trajik sonu, anestezinin bulunmasının bende yarattığı kutsal, sevinçli tabloyu yıktı. Gözümde bir perde kalktı. Bu beni, Wells'in buluşun ilk ve tek sahibi olduğu kendi iddiasını araştırmaya itti. Tabii bu sırada yalnız Wells'in trajedisini değil, bunun çok ötesinde anestezinin bulunmasına her zaman buruk bir tad bırakacak olan alışılmamış bir dram buldum.

Horace Wells'in 1845 Ocağındaki yıkılış sahnesiyle, Morton'un «Massachusset General Hospital» in ameliyathanesinde benim de tanığı olduğum 16 Ekim 1846'daki zafer sahnesi arasında neler geçtiğini biraz aydınlatılabilmek, ömrümün yarısını aldı. Daha sonra Morton - Jackson - Wells üçgeninde neler geçtiğini açıklamak için yine yarı ömrüm geçti. Bu dramın en küçük ayrıntısına ilişkin gerçeği hiçbir zaman, hiç kimse «Tamamen biliyorum» diye ögünemeyecektir. Fakat, bütün araştırmalar ve en yakın tahminlerle elde edilenler bile yeterince acı ve trajiktir.

Sonradan hatırladığıma göre William Green Morton 1845 Ocağında «Massachussets General Hospital»in dinleyici tribünlerinde oturuyor ve bir zamanlar hocası olan Horace Wells'in güldürücü gaz balonunu hastanın ağzına tutuşunu seyrediyordu. Hastanın arkaya doğru yığıldığına ve dış müdahalelere karşı duyarsız olduğu görünümü verdigiğine dikkat etmişti. Morton Wells'in balonu geri çekişini, kerpe-

teni yerleştirişini ve hasta dişi çekişini görmüştü. Yine Morton orada bulunanların ve Horace Wells'in bir sahtekâr, bir şarlatan veya en iyimser tahminle bir hayalperestten başka birşey olmadığını gösteren kahkaha ve çığlıklarını da duymuştu. Fakat daha kahkahalarımız bitmeden Morton tribünü terketmişti. İşin sonunu bile beklememişti. Horace Wells'in elinden tutup ona yeniden cesaret vermeyi bile düşünmemiştir. Hayır o, yenilgi sahnesinden acele adımlarla uzaklaşmıştı.

William T. Green Morton teori, hayal ve fikirlerin adamı değildi, hele yararsızlıkları gözle görülüyorsa. O, idealler için savaşan biri değildi. O pratik hayatın bir üyesiydi. Sorular ve araştırmalar onu çok az veya hiç ilgilendirmiyordu. O çalışmak, para kazanmak, yüksek bir yaşam düzeyine ulaşmak ve mümkün olursa zengin olmak istiyordu. Tremont caddesi 19 numaradaki evini boşalttı ve Boston'daki muayenehanesinde çalışmaya başladı. Orada yardımcıları ve öğrencileri çalışıyordu. Orada bir servet yapabiliirdi. Keşke Wells'de tecrübelerinden vazgeçseydi, ağrı giderme düşlerini gömseydi ve Profesör Jackson'un «Ağrı giderilmesi ancak özlenen bir hayal olarak kalacaktır» sözlerini çalışma odasının duvarına büyük ve kolay görülür harflerle yazsaydı daha iyi ederdi.

Wells, herhalde Morton'u bir daha görmeden Hartford'a geri döndü. Bir süre sonra kesin tanı konulamayan bir hastalığa yakalandı. Büyük bir olasılıkla, tüberkülozdan kaynaklanan bir akciğer hastalığının komplike hale getirdiği, sinirsel bir çöküntü söz konusu idi. Bu belki de, geçen yılın 12 Aralık tarihinden beri gittikçe daha sık kendi üzerinde denediği güldürücü gaz ve eter gazı denemelerinin ilk sonuçlarıydı. Her ne hal ise Wells muayenehanesini kapadı ve burasını Riggs'e devretti. 1845 yılının Nisan ayından Temmuz ayına kadar çalışamaz durumda idi. 1845 Temmuzunda beklenmedik biçimde Morton Boston'da ziyaretine geleceğini bildirdi. Bir zamanlar birlikte üzerinde çalıştıkları «yapay diş»le ilgili mesleki bazı konuları aydınlatmak istiyordu.

Daha sonra söz güldürücü gaz uyuşturması üzerine geldi. Görüldü ki Wells' bu konudan kesinlikle vazgeçmemiş, tersine gücünün yettiği ölçüde bu konuda çalışmasını sürdürmüştü. O şimdi nekahat devrinde bulunuyor ve kendi üzerinde yeni denemeler yapıyordu. Morton onu dinliyor, bazı şeyleri açıklattırıyor ve fakat içinden ilgisiz kalıyordu. Çünkü uyuşturucu gazın kamuoyu önündeki başarısızlığının bıraktığı izler, hâlâ ona hakimdi. Morton Boston'a döndü. 1855/46 kışı

geçiyordu. 1846 ilkbaharında Morton Stafford Springs'e gitti. Orada sıkça ahbaplık ettiği genç bir hanım tanıdı. Bu hanım onun dişçi olduğunu öğrenince kısa bir süre önce yaşadığı bir olayı heyecanla anlattı : «Hartford'da çürük bir dişimi çektirecektim. Belki de tanıyorsunuz, diş hekimi Wells çaktı. Dişimi, bana en ufak bir ağrı duyurmadan çaktı. Bana bir gaz soluttu, uykuya daldım. Uyandıgımda herşey bitmişti. Lütfen bana inanınız, bu bir mucize, hakiki bir mucize» Bu hanımın ismi Elisabeth Williams. Elisabeth Williams Morton'la olan bu karşılaşmasını bizzat bana anlattı. Morton dikkat kesiliyor. Wells'in bu buluşunun gerçek ve sonuç verici bir buluş olup olmadığını sözün gelişi soruyor. Buna karşın rastlantının ve şansın ona büyük altın madeni damarını buldurması için daha aylar geçecektir.

1846 Eylül sonlarında Morton'a bir hasta gelmiştir. Maddi durumu oldukça iyidir ve bir diş protezi istemektedir. Fakat Morton'un saptamasına göre bu iş için birçok diş kökünün çekilmesi gereklidir. Hasta bu çok ağrılı girişimden korkar ve bu işe kalkışmaktansa vazgeçme eğilimi gösterir. Kazancı tehlikeye girmiş olan Morton, bu andan başlayarak «anestezi» işini düşünmeğe başladı.

Morton ,30 Eylül 1846 da Profesör Jackson'un laboratuvarına gider. (Sözü edilen Jackson, Wells'le birlikte onun «Massachussets General Hospital»deki yenilgisinden önce gittikleri ve ondan sadece bir tebessüm aldıkları Profesör Jackson'dur). Morton ondan bir miktar güldürücü gaz ister. Jackson «Bu Wells'e ne kadar yaradıysa, sana da ancak o kadar fayda getirir. Hem şu anda elimde güldürücü gaz yok» diye cevaplar. «Fakat mutlaka bir gösteri yapacaksanız, kükürt eteri de kullanabilirsiniz. O da aynı işi görür» diye de ekler. Daha sonra : «Kükürt eteri sıvı halde bulunmakta ve hava ile etkileşime girince eter buharına dönüşmektedir. Eter de güldürücü gaz gibi etki etmektedir. Gerçek ağrıları, güldürücü gaz gibi, o da hemen hemen giderememektedir. Fakat sizin kullanacağınız işe sanırım uygundur diye belirtir. Morton «Güvenilir bir madde mi, yoksa tehlikeli midir» diye sorar. Jackson «Ben size önerdiğime göre elbette emin. Burnett'in eczanesine gidin, orada eter alabilirsiniz. Onu kullanmak istiyorsanız bir mendile bir miktar döküp bunu hastanın ağız ve burnuna tutunuz». Morton Burnett'e gider, bir şişe kükürt eteri alıp evine geri döner. Fakat, 30 Eylül 1846 günü henüz bitmemiştir. Akşam Morton'un muayenehanesine gecikmiş bir hasta uğrar. Yüzünün bir tarafı şişmiştir. Bir mendili ağzına tutmaktadır. Bu kişi Boston Prince caddesinde görevli, küçük bir ev hizmetlisi olan H. Frost'tur. Ağrıları nedeniyle sürüklenip

kor ku dolu bir şekilde kapıyı çaldığında, kaderin ona hangi rolü verdiğiinden habersizdir. Kapıyı Morton'un yardımcılarında Hayden açar. Karşısındaki bir dolu ricalar ve yakarışlar dinlerken dikkat kesilir : Frost şişlikten çarpılmış ağzı ile çürük olan dişinin «Dr. Mesmer'in hipnozu» ile ağrısız olarak çekilmesini rica etmektedir, Morton çağrılır ve Frost'un ağrısız işlem için şiddetli isteğini duyunca tedaviye hazırlanır. Frost boyuna yalvarmaktadır. «Lütfen bu işi ağrısız yapın, bedeli ne ise öderim. Lütfen Dr. Mesmer'in yöntemini deneyin». Belki de Morton, birkaç saniyelik bir tereddüt geçirir ve sonra herkesin hayreti karşısında «Ondan daha iyi bir yöntem biliyorum» der ve Hayden'e dönerek «Lambayı getirin» diye söylenir. Frost dışı kol tuğuna oturup, Hayden de lambayı Frost'un hemen yanığının kenarına tutunca Morton eter şişesini açar. Açık alevin yakınında bir mendili eterle ıslatır. Ani bir hareketle mendili Frost'un ağız ve burnuna bastırır, ortalığı tatlımsı bir koku yayılır. Frost öksürür, fakat Morton onun derin nefes almasını söyler. Frost huzursuz olmağa başlar. Morton mendile bir kez daha eter boşaltır. Bir an Frost'un başı geriye düşer, birkaç anlaşılmaz söz daha bağırır. Fakat sonra tıpkı uyuyan bir insan görünümü verir. Morton Frost'un ağzını açar kerpeteni kavrar, her zamanki çabukluğ u ile hareket eder, dışı birkaç dikkatsiz hareketle gevşetip asılır asılır ve çeker. Dışı Hayden ve Tenney'in gözleri önünde havaya kaldırır ve sonra yere bırakır. Frost hiç kıılmamıştır, hiç bağırmamıştır. Morton şaşkınlıkla, susmakta olan yardımcılara birkaç saniye bakar. Bu sırada Frost uyanmağa başlamıştır, gözlerini açar, şaşkınlıkla çevresine bakar, sonra mırıldanır : «Diş nerede? Bitti mi yoksa?» Morton elindeki kerpetenle yeri işaret eder ve sorar : «Bir şey duydunuz mu?» Frost'un konuşacak hali yoktur, sadece «hayır» anlamında başını sallar. Nihayet bağırır : «Bu muhteşem, çok muhteşem». Morton kerpeteni bırakır. Başlangıçta gözlerindeki hayret, zafere dönüşmüştür. Bundan sonra yaptığı iş işe, kendi yapısına ve kişiliğine tam uygun bir iş tir.

Nihayet gerçeğin kıvılcımı ona rastlamıştı. Wells'in buluşu gerçekten paha biçilmez bir buluştu. Gaz veya buhar koklatarak ağrı giderilmesi anlamsız bir hayalcilik değildi. Bu sırrı elinde bulunduran zenginliğin anahtarını elinde tutuyor demektir. Çünkü insanlar ağrıdan korkardı.

Herkes ağrıdan kurtulmak için pek çok şeyi feda ederdi. Bu gizi öğrenebilmek için, her hekim de istenen her bedeli öderdi. Morton uzun süre tereddüt etmedi. Kağıt kalem getirdi, bir açıklama yazdı.

Frost yirmi dakika sonra eter uyuşukluğunun son etkilerini de üzerinden atınca imzalaması için Morton kağıdı ona uzattı. Şöyle yazıyordu : «Bu belge ile açıklarım ki, çok şiddetli diş ağrım nedeniyle bu akşam saat dokuzda doktor Morton'a başvurduğum. Doktor Morton'un bir mendil çıkarıp, bunu kendi hazırladığı bir madde ile ıslatıp bana yarım dakika kadar koklattığını ve beni uykuya soktuğunu onaylarım. Bir an sonra uyandığımda dişimi yerde gördüm. Hiçbir ağrı duymadım. Daha sonra yirmi dakika muayenehanesinde kaldım ve ameliyat sonu hiçbir istenmeyen etki olmadı».

Frost imzaladı : H. Frost, 42, Prince Caddesi, Boston.

Fakat Morton bununla da yetinmedi, Belgeyi tanık olarak Hayden ve Tenney'e de imzalattı. Aynı akşam imzalı belge ile «Boston Daily Journal» in yöneticilerinden birini buldu. Ertesi gün, 1 Ekim 1846 da bu gazetede şöyle bir duyuru çıktı : «Dün akşam, olayın tanığı olan bir beyefendinin bildirdiğine göre çürük bir diş, bir hastanın ağzından ona hiçbir ağrı duyurmadan çekilmiştir. O, etkisi aşağı yukarı çeyrek saat süren bir ilaç solutularak bir tür uykuya geçirilmiştir. Bu süre de bir dişi çekmeğe yetmiştir.»

Morton sonraları, bu bildirinin yayınlanmasını bizzat kendisinin yaptığını hep yalanlamıştır. Bilinçli olarak ne Frost'a imza ettirdiği, ne de günlük gazeteğe verdiği bildirimde eterden söz etmemesi, onun eterin pratik değerini çok iyi anladığını ve ileride kendi kazancı için düşündüğünü göstermektedir.

Kimyager ve doktorların çağlardan beri, özellikle 1450'den beri tanıdıkları ve eritici madde veya astım ve boğmacada sakinleştirici olarak kullandıkları eterden Morton hiç söz etmemiştir. Tam tersine, Frost'un belgesinde Morton'un hazırladığı bir ilaçtan bahsediliyordu. Morton'un ün ve paraya aç olan bilincinde, ilk andan başlayarak sadece ona ait olan gizli maddenin sırrını saklamak, patentini almak, daha sonra da yüksek fiyatla hekimlere ve ızdıraplı dünyaya satmak düşüncesi yatıyordu. 1846 Ekim'inin ilk günlerinde Morton eteri parfümlerle karıştırmayı denedi. Çünkü biliyordu ki deneyimli her kimyager ve doktor kendi ilacında eterin o çok belirgin kokusunu alacaktır. O, işte bu kokuyu perdeleme çalışıyordu. Bundan sonra denemelerini daha uzatmadan, «Massachussets General Hospital»e Profesör John Collins Warren ile görüşmeğe gitti. Önce Warren'in baş yardımcısı, ardından da selefi olacak olan Dr. Bigelow'u ziyaret etti. 1845 Ocağındaki narkoz denemesinin sonuçsuz kalmasından sonra, onları

harekete geçirmek hemen olanaksız görünüyorsa da, Morton'un kararlı ve kolay sarsılmayacak inadı sonucu bunu başardı.

Bigelow'u, o zaman genç ve ilerlemek isteyen bu cerrahı ve onunla birlikte mağrur şüpheci Warren'i harekete getirerek «Massachussets General Hospital»in ameliyathanesinde ağrı giderme denemesini bir kez daha yapmaya razı etti.

14 Ekim 1846 da Morton, «Massachussets General Hospital» den Hayward imzalı bir mektup aldı. Mektupta şöyle yazıyordu . «Muhterem Efendim. Dr. J.C. Warren'in emri uyarınca sizi Cuma sabah saat onda hastaneye davet ediyorum. O saatte ameliyat edilecek bir hastada ağrı duyarlılığını hafifletmek için, sizin bulmuş olduğunuz ilacı denemek üzere çağırılırsınız.» «Sizin bulmuş olduğunuz» sözcükleri Morton'un neden Bigelow ve Warren'i aradığını gayet iyi açıklamaktadır.

Morton, Hayward'ın mektubunu aldığı zaman, gazetede ilanı görüp gelen birçok hastada metodunu denemişti. Sadece iki vakada kötü sonuç aldı. Fakat Wells'ten çok daha sağlam olan Morton'u bu hiç etkilemedi. Olsa olsa biraz daha fazla eter kullanmakla bu işi halledebileceğine inandı.

Morton acele bir cam balon yaptırdı. Bu cam balonun içinde eter emdirilecek büyük bir sünger bulunuyordu. Balonun boynu hastanın dudakları arasına sokulacaktı. Hasta böylece balondan solumuş olacaktı. Hayward'dan mektubu aldığı gün, Morton'a ev sahibi Dr. Gould birşey önerdi. Bu ağza giren kısma bir ventil takılrsa nasıl olurdu? Böylece hastanın dışarı verdiği hava, tekrar balonun içine gitmez ve eter buharının etkisini artırmazdı. Bir kez daha rastlantılar Dr. Morton'a yardım etmiş, bir başka kişinin daha desteği ile sonuç alacak denemeden önceki son saat, onun lehine işlemişti. Morton Boston'lu alet yapımcısı Drake'ye koşmuş, hastanedeki gösteri için daha geliştirilmiş bir «eter balonu» yaptırmak istemişti. 16 Ekim saat 9.30 da yani bu önemli denemeden yarım saat önce bu balon henüz hazır değildi. Ben ameliyat salonunun tribününde oturup Warren'in Gilbert Abbot'un boyun tümörü hakkındaki klinik sunuşunu dinlerken, Morton halâ Drake'nin atölyesinde bulunuyor, ustayı acele ettiriyordu. Saat 10'a doğru alet bitince, hemen onun elinden kaptı, koşarak caddeyi geçerken yolda H. Frost'a rastladı, soluk soluğa ameliyathanenin kapısında görüldüğünde Warren tarihi cümlesini söylemekteydi. «Dr. Morton gelmediğine göre, başka bir yerde işi olduğunu sanıyorum». Bir kez daha şansı ve rastlantılar Morton'a gülmüştü. İçeri girdiği andan baş-

layarak dramatik bir hava başlamıştı. Ondan sonra da, dram bizzat başladı. Gilbert Abbot'un uyuşturulması, Dünya tarihindeki ilk ağrısız, ilk sessiz, ızdırap haykırılarından uzak ilk büyük ameliyat. Sonra korkunç büyüklükteki bir buluşun tanınması ve Warren'in hemen hemen inanmaz tavrıyla söylediği cümle «Beyler bu bir şarlatanlık değil». Aynı ortamda Wells'e «yar olmayan» rastlantı ve şans, ün ve zenginlik hırsı ile tutuşan Morton'a güldü.

Rastlantılar onun önüne tüberkülozlu, zayıf, eter anesteziğine direnç göstermeden anesteziye girmiş Gilbert Abbot'u çıkarmış, oysa Wells'e ise yağlı ve şişman, yarım yüzyıl sonra bile anesteziistlere zorluklar çıkarabilecek bir hasta vermişti.

Morton o tarihsel 16 Ekim 1846 günü, benim de bütün kalbimle katıldığım bir zafer edası ile ve gözlerinde bunun ışıltısı, bizleri başarıyla selamladı.

Ertesi gün 17 Ekim'de «Massachussets General Hospital» ikinci bir deneme yapıldı. Morton, omuzundan bir tümör çıkarılacak olan bir hastayı uyuttu. Bu deneme de olumlu sonuçlandı.

Hekimler Morton'a bütün insanlığı ilgilendiren ve tüm cerrahide devrim yapacak, böyle bir maddenin gizli tutulmasının ve birkaç kişinin özel sırrı olarak sakılanmasının tıp uygulamasında gelenek olmadığını bildirdiler. Fakat Morton sırrını açıklamamakta diretti.

Büyük bir acelelikle «sırrını» ticari olarak değerlendirmeye başlamaya girişti. Anestezinin ilk kez ve başarıyla kullanılıp tıp dünyasına sunulmasının tarihsel onurunun sadece kendine verilmiş olduğunu düşünüyordu. Ama yine biliyordu ki, eter sorununda, Jackson'un rolünü bir tarafa bırakırsak, bu ilkeyi bulan Wells'ten başka biri değildir ve onu bu işten haberdar etmek gereklidir. Morton, Wells'in yumuşak başlılığından ve azla yetindiğinden emindi, ama buna karşın 19 Ekim'de herşeyden habersiz Wells'i kandırıp işe koşmayı denemeye karar verdi. Böylece Wells'in buluş hakkını, onu kendi işlerine yardımcı ederek ortadan kaldırmak istiyordu. 19 Ekim'de Hartford'a Wells'e şu mektubu yazdı : «Saygıdeğer bayım. Bu mektupla bir preparat» bulmayı başardığımı, bunun solunması ile insanın derin bir uykuya daldığını size bildirmek istedim. Bunun için birkaç saniye yeterli ve uykunun sürmesi istendiği şekilde ayarlanabilir. Bu durumda gerek büyük cerrahi girişimler, gerekse dış ameliyatları hastaya ağrı duyurmadan yapılabilir. Bunun patentini almak için baş vurdum ve bir temsilci göndererek bu hakkın ya bir kişiye, ya bir kente ya bir eyalete veya bütün devlete verilmesini önerdim. Acaba siz New-York ve diğer şe-

hirlere seyahat edip, bu törenlerde hazır bulunur musunuz diye sormak istiyorum. Bulduğum karışımı yüzaltmıştan fazla diş çekiminde kullandım, hastalara uygulamak için «Massachussets Hospital»e davet edildim ve hepsinde başarılı oldum. Warren ve Hayward gibi profesörler bana «yazılı onay»larını verdiler. Gösterim sırasında ameliyathane tribütü tıkabasa doluydu. Eğer daha fazla ayrıntı isterseniz, size günlük gazetelerden seve seve kopyalar gönderirim». Bu, Morton'un kişiliğinin karanlık köşelerini aydınlatan bir mektuptu. Morton bulduğu «madde» den hiç söz etmiyordu. Çünkü bu maddeyi Wells çoktandır tanıyor ve kendi inancına göre daha az tehlikeli olan güldürücü gaza dönmek istiyordu. O sadece Wells'in başaramadığı ve kendisine «nasib olan» büyük başarıyı övünerek bildirip Wells'i ruhsal bir şoka sokuyordu. Fakat şokla birlikte onu etkilemeye de çalışıyordu. Alacağı işin Morton kadar onu da ilgilendireceğini yazıyor ve ona bir tür «katılım» öneriyordu. Wells hemen cevap verdi : «Muhterem bayım. Dün yazmış olduğunuz mektubu şimdi aldım. Cevap vermekte acele ediyorum, çünkü haklarınız bir tarafa, işin tümünün eleştirilere uğramasından korkuyorum. Benim ile karşılaşmadan önce herhangi bir karar vermeyiniz. Gelecek hafta Boston'a gelmeyi düşünüyorum. Hatta Pazartesi gecesi bile gelebilirim. Gazın kullanılması zor değilse ve yazdığımız sonuçları da aldıysanız sizi tebrik ederim.»

Wells'in sahiden Boston'a gidip gitmediğini ve Morton'la şahsen görüşüp görüşmediğini saptayamadım. Acaba kötü olan sağlık durumu onu Hartford'a mı bağlamıştı, yoksa olacak olaylar ona Morton'un gerçek düşüncelerini öğretmiş miydi? Morton başlangıçta narkozuna bir patent alıncaya kadar onu oyaladı. Yine acele ve rastlantısal da olsa başarısını borçlu olduğu ikinci adama, Charles Jackson'a yöneldi. İçgüdüğü ona Jackson'un Wells'ten daha tehlikeli olduğunu söylüyordu. Jackson'un patolojik bir egoizmle Morse ve Beaumont gibi «gerçek mucit»lerle ilk buluş hakkı ve kazanç için yaptığı kavgaları Morton biliyordu. Onun için, başlangıçta Jackson'u devre dışı bırakmak istemedi. Jackson'a eğer eteri kendisine önerdiği için buluşundaki haklı payından vazgeçerse, patentin kullanılmasıyla elde edeceğini umduğu bütün gelirin yüzde onunu teklif etti. Jackson başlangıçta bunu kabul etti. Böyle kurnaz bir beynin buna nasıl razı olduğu açıklanamadı. Morton'a Jackson ismi de geçecek bir patent için başvurmaya izin verdi. Fakat patent sahibi yerinde Morton'un imzası vardı. Jackson da, Morton gibi, anesteziyi bulan kişinin «Horace Wells» olduğunu bili-

yordu. Fakat Wells'in hak sahibi olduğuna ilişkin Jackson da bir laf etmedi. İleride de bu konudan hiç söz etmedi. Morton patent başvurusunun bir an önce yanıtlanması için sabırsızlanıyordu. Elbette herkesin bildiği eter için patent alamayacağı için, o da patenti, ilacını soluttuğu yöntem için istiyordu. Yani gaz balonunu patentledi. Kendine özgü ikelliği ile, sonradan sessizce «ilacını» bu patentle birleştirmeyi umuyordu. Daha 1846 Ekim'inde Amerika'nın bütün eyalet temsilcilerine, hekimlere ve hastanelere «ilacı» için lisans vermeği önerdi.

Duyurgalarını İngiltere ve Fransa'ya çevirip, orada lisans olanaklarını aradı. Parfümlü eteri için çarpıcı bir isim bulma düşüncesi de yine kendinin değildi. Bu kez asistanı Tenney'in düş gücü yardımına koştu. İsim «Letheon» du ve aşağı yukarı «unutma iksiri» anlamına geliyordu. Morton'un gazla uyuşturma yöntemine bulunan ve dünyada hemen taraftar bulan «Anestezi» sözcüğünü de Morton, O.W. Holmes'e borçludur.

1846 Kasım'ının başlarında Morton gittikçe artan bir «ün denizi»nde yüzmektedir. Adı bütün Amerikan gazetelerindedir. Onun sırrını çözebilmek için hekimlerin çabaları sonuçsuz kalmaktadır. Fakat tam bu sırada umulmayan bir felaket olur. 4 Kasım'da Harvard, «Massachusetts General Hospital» de yaşlı bir kadının kanserli memesini çıkaracaktır. Hekimlerle Morton arasındaki, gittikçe artan gerginliğe karşın, o zamana kadar en ağrılı, en eziyet verici ameliyat kabul edilen, bu ameliyat için Harvard Morton'un yardımını istemeğe kendini zorunlu hisseder. Fakat Morton bu kez başarılı olamaz, bir buçuk saat boşuna hastayı anesteziye etmeğe uğraşır. Fakat hasta öksürüp, mücadele edip, çırpınıp etrafına, sağa sola çarpar ama bir türlü bilinci kapanmaz. Bu durum günümüzdekiler için de bir bilmece olarak kalmıştır. Belki de, hasta önceden yapılacak enjeksiyonlarla ameliyata hazırlanmayan bazı hastalarda olduğu gibi, zor anesteziye edilecek bir gruba aitti. Morton sapsarı ve terden ıslanmış bir yüzle ameliyathaneyi terketti. Gerçekteki ticaret olanaklarının tehlikeye düşeceğinin farkına vardı. Panik içinde, doktorları kendine bağlayabilmek amacıyla «Massachusetts General Hospital»in hekimler kuruluna bir mektup yazdı. Mektubunda ilacının kokulu maddeler eklenmiş eterden başka birşey olmadığını açıklıyordu. Nihayet açığa çıkan «sırrının» aralarında kalmasını rica ediyor ve büyük bir ameliyatta eterin etkisini kanıtlamak için kendisine bir fırsat verileceğini umduğunu bildiriyordu. Böyle bir fırsatı elde etmesini, o dönemin Boston'daki cerrahları içinde ilerlemelere açık Dr. Bigelow'a borçludur. Bigelow 'Harvard'ı bir kere

daha Morton'un yardımını altında ameliyata razı etti. Ama koşul olarak, ameliyat başlamadan önce tıkabasa dolu seyirci tribünlerinin önünde Morton'un «ilacının» kimyasal yapısına ilişkin itirafının okunacağını Morton'un kabul etmesi gerekiyordu. Morton çaresizlik içinde bu öneriyi kabullendi. Ameliyat 7 Kasım'da yapıldı. Hasta Alice Mohan adında yirmibeş yaşında bir genç kızdı ve Harward bir bacağı diz üstünden ampute edecekti. Harward, Morton'a karşı «antipatiyle dolu» olarak hastaya yüz damla Opium verdi. Böylece Morton'un ilacı, Harward'ın düşündüğü ve kimbilir belki de istediği gibi, yeniden başarısızlığa uğrarsa hiç olmazsa hastanın duyarlılığını ve bilincini biraz körletmiş olacaktı. Ama, bu günkü bilgilerimize göre, böyle yapmakla derin bir narkoz ve kesin ağrısız bir ameliyat için Morton'a bilmeden yardımcı oluyordu. Bu iyi sonuç Morton'un gözünde «sırrının tahribini» önlemedi ama bu sırrı daha kötü sonuçlardan korudu. Nitekim bir kaç gün sonra «Parasal hakları»nın güvence altına alınması için korkunç bir inatla yürüttüğü büyük bir savaşı kazandı. Gerçekten 12 Kasım 1846'da kendi biçiminde bir anestezi maddesi kullanma yöntemine bir patent aldı.

Morton'un aklını başına toplaması için bir fırsat daha çıkmıştı. Horace Wells'in «anesteziyi bulma» hakkını tanıyabilir, ayrıca Jackson'un eteri önerdiği hakkını da tanıyabilirdi. Böyle olunca onun «ilk başarılı eter anestezi» olma şöhreti hiç azalmaz ve ününe gölge düşmemiş bir büyük olarak kalırdı. Morton kesinlikle paylaşmayı düşünmüyordu. Böylece eşi görülmemiş diye nitelenebilecek bir savaşa girdi. Charles Jackson'da bu iş için zaten son uyarıyı vermişti. Morton'un yüzdüğü «şan ve şöhret deryası»nın gerçek ölçülerini Jackson biraz geç farketmişti. Bunu Jackson'un «ben-merkezci» kişiliği asla kabul edemezdi. Kafasındaki geniş bilgiler yanında alışılmamış ölçüde «kurnazlık ve şeytanlık» vardı. Yıllar önce Fransa'da çalışırken dostluğunu kazandığı ve çok sözü dinlenen bir bilim adamı olan Elie de Beaumont'a oldukça soğukkanlı ve ağır başlı bir mektup yazdı. Bu mektubunda Jackson ayrıntılı açıklama yaparak, Beaumont'tan bu açıklamasını «Fransız Bilim Akademisi»nin ve «Paris Cemiyeti»nin bilgisine sunmasını rica etti. Bu mektupta kendini, çok becerikli bir biçimde üstü kapalı eter anestezisinin gerçek bulucusu, hakiki mucidi olarak biliyordu. 1842 Şubat'ında solutulmuş klor buharını, eter inhale ettirerek nötröle ettiği denemiş, bu sırada da eterin ağrı kaldırıcı etkisini bulmuştu. Bu denemenin sonunda Mortonu görevli olarak «Massachusset General Hospital»e yolladığını da ekliyordu.

Önemli Fransız otoritelerinin kendi «mucit» rolüne inandıkları ilk haberleri alır almaz, Jackson Amerika'da Morton'a karşı müdahalede bulundu. Amerikan Sanat ve Bilim Akademisi'ne Paris'e yazdığı bildiri gibi bir açıklama sundu. Morton bunu duyar duymaz bir karşı bildiri kaleme aldı. Jackson'un ona eteri önerdiğini inkar etmiyordu. Ancak 30 Eylül'den çok önce Eter'in anestezi yapıcı etkisini bildiğini; kedilerde, tavuklarda, kuşlarda, balıklarda ve insanlar üzerinde sayısız deneme yaptığını kanıtlamaya gayret ediyor. Elbette bir temele dayanmayan bu iddiaları çürütmek Jackson'un avukatları için zor olmadı. Morton'un sistemli düşünme yeteneğindeki noksanlık, kolay kanıtlanabilir hatalar yapmasına yol açtı.

Bu düzeysiz yazışmalarla şöhret düşkünü Jackson ile para ve şöhret düşkünü Morton arasında benzersiz bir savaş başladı. Bu savaş yalnız eter anestezisine ait şeref ve ün değil, genelde anesteziyi bulmanın şan ve şerefi üzerine idi. Öyle bir şan ve şeref ki, gerçekte ne ona ne de ötekine değil Horace Wells'e ait olması gereken bir şan ve şeref. Fakat hiçbirini ağzından Horace Wells'in adına ilişkin bir söz çıkarmıyorlardı. Her ikisi için de ölüm sessizliği en iyi silah olarak görülüyordu. Fakat Horace Wells henüz ölmemişti, ama halâ hastaydı. Olanı biteni anlayabilmesi için haftalar geçti. Ancak 7 Aralık 1846'da «Hartford Courant»ta anestezinin bulucusunun kendisi olduğuna ilişkin mütevazı bir açıklama yayınladı. Ve 12 Mayıs 1847 de Morton ile Jackson arasında şan ve şöhret seferi için acayip ve açık bir savaş başladığı zaman Wells yeniden bu konuda konuşmak için başvurdu. Bu işi «Boston Medical and Surgical Journal» de yaptı ve yazısını şöyle bitirdi «Gerçek sahibi olduğum bu buluşun hakkının tarafıma verilmesi gibi bir arzum da bulunmamaktadır.»

Morton ve Jackson'un ölüm sessizliği taktiğini kırmak için bu yazı da pek nazik gelmişti. Fakat Wells başka bir girişim yapacak durumda değildi. İş ve sağlık nedeniyle Avrupa'ya gitti. Fakat yirmidört günlük bir geziden sonra Paris'e vardığında onu çok şaşırtan bir kabul gördü.

Anestezinin gerçek bulucusunun kim olduğuna dair Jackson'un bildirisi Fransa'nın bilim dostu başkentinde öyle bir ilgi uyandırmıştı ki Wells'in «Boston Medical and Surgical Journal» de ki mütevazı açıklaması, buluşun memleketindeki kamuoyundan çok burada büyük bir dikkatle etüd edildi. Paris'te tanınmış Amerikalı diş tabibi Brewster kendi isteğiyle Wells'in ajanı oldu. Wells'i kulüp ve bilimsel kurumlara götürdü. Wells konuşmağa zorlanınca buluşunun öyküsüne

ilişkin kanıtları kendine özgü utangaçlığı ile sundu. Wells Fransız coşkunu ile kutlandı. Amerika'ya dönüşünde buluşun ona ait olan önemli kısmı için ayrıntılı bilimsel bildiri hazırlaması ve Paris tıp cemiyetine iletilmek üzere Paris'e göndermesi kendinden istendi. O da isteği yerine getirdi. Yazının başlığı şöyle idi : «Güldürücü gaz, eter ve diğer gazların cerrahi operasyonlarda kullanılışının keşfine ilişkin», Bu bildiri bile çok alçakgönüllü idi. Fakat gerçekler o kadar çok ondan yana idi ki, yalnız Paris'te değil, Amerika Birleşik Devletleri'nin ilgili çevrelerinde de dikkati çekti.

Birbirleriyle yaptıkları savaşın ortasında xakson ve Morton, Wells'e karşı ortak bir cephe alma gereğini duydular. Her ikisi de güldürücü gazın kesinlikle ağrı uyuşturucu bir madde olmadığını iddia edip, Wells'i saf dışı etmeği denediler.

«Kendi» güldürücü gazına karşı yapılan bu dayanaksız saldırıyı kırmak için Weells kendi üzerinde güldürücü gaz, eter ve kloroform ile o mahvedici denemelere girişti. İşte bu denemeler onun kaderini belirledi. onu New-York'a götürdüler. 21 Ocak 1848 te onu hayatının felakete sonlandığı yukarıda yazdığım New-York hapisanesinin bir hücrelerine kapadılar. Ölümünden birkaç gün sonra Paristen New-York'a bir mektup geldi. Brewester yazmıştı. Şöyleydi : «Sevgili Wells, Paris Tıp Cemiyetinin toplantısından yeni döndüm. Orada bir oturumda gazları ağrısız ameliyatlar yapmak için ilk bulma ve başarı ile kullanma şerefine tek başına A.B.D.de Hartford Connecticut'tan Horace Wells'e ait olduğu saptandı.» Fakat bu mektup geç kalmıştı.

Morton ve Jackson, Wells'in ölümünden sonra daha da büyük bir şiddetle birbirlerine saldırmaya devam ettiler.

Jackson avukat üstüne avukat, yazar, gazeteci ve politikacıları seferber etti. Anestezinin bulunmasının tek sahibi olma onuru için çilinginca gayret sarfetti. Morton da daha çok avukat, parayla tutulmuş gazeteci ve politikacılar yardımıyla aynı şeref ve daha çok da para için savaştı. Morton ve temsilcilerinin eter anestezisini lisans almadan kullananları aldıkları patentle tehdit etmelerine karşılık yine de lisans satışları durdu. New-York göz hastanesinin eter anestetisi kullanmasını kendine ait bir patente aykırı olduğu ve haksız bir kullanım olduğuna ilişkin dava açılsa da, Morton bu davayı kaybetti. Eter anestetisi tüm toplumun malı idi. Morton'un patentini aldığı ilk yöntem ise pratik hayatta çoktan değerini kaybetmişti. Bundan dolayı patent iptal edildi. Bunun üzerine Morton taktiğini değiştirdi. Parasal hak-

ları yenmiş, kandırılmış bir durum almayı yeğledi. Şimdi yalnız işin onurunu değil, bu onurun deçletçe de onayını istiyor, ayrıca eter anestesinin keşfi için «kurban ettiği» yüzbin doları istiyordu.

Savaşla dolu on yıl başlamış bulunuyordu. Belki de bu, işin en çirkin yanı idi. Morton öyle tanıklar arıyordu ki Wells'in gaz anestesisini keşfine ilişkin bütün belgelerin yalan olduğunu söylesinler. Morton'un adamları yalnız bir tek kişiyi satın alabildiler. Bu güldürücü gaz soluyup bacağına bankoya çarpıp kanatan Hartford'lu Samuel Cooley idi. Birden bire Cooley nasılsa bacağına ağrı duyarsızlığını tespi tedenin Wells değil, Morton olduğunu iddia ediyordu. Fakat bu, ölmüş olan Wells'in hakim olan gölgesini savaş alanından silmeğe yetmiyordu.

Wells'in buluşunu gerçekleştirdiği eyaletin senatörü Smith, Wells'in yazısını görmüş ve Morton'un kongreye müracaatını reddettirerek normal mahkemeye havale edilmesini sağlamıştı. Fakat Savaş daha bitmemişti. Morton'un hırsı «bir mani'nin tehlikeli sınırları»na ulaşmıştı. 1863 te kongre bir kez daha Morton'un isteğiyle karşılaştı. Bu defa Morton gaz anestezi buluşu için ikiyüzbin dolar istiyordu. Fakat Truman Smit hâlâ işbaşındaydı. Adıgeçen başvuruyu kongreye getiren Kongre üyesi Hooper'in «Doğu Demiryolları Kurumu»nun yöneticilerinden olduğunu saptadı. Bu kurumun üyeleri, «kurumun kasasından Morton'a ellibin dolar borç verdikleri zannı» altındaydılar. Bu borç verilmiş fakat geri ödenmemişti. Truman şu soruyu yöneltti : Acaba Hooper bu başvurusu ile Morton'u borcunu ödeyecek duruma getirmek ve demiryolu kasasındaki eksigi yerine koymak mı istiyordu? Kongre Morton'a tazminat ödenmesi için yapılan en yüklü ve son başvuruyu da reddetti.

Bu, Morton'un kaderini belirleyen olay oldu. Yanlış sahiplenilen bir hak için yapılan bu savaş, tahmin edilemeyecek bir miktarda paraya mal oldu. Morton artık bu işe yatırım yapacak ve para verecek kimseyi bulamadı. Taraftarları ona yüz çevirdiler. Kapılar ona kapanıyordu. Fakat o beş yıl daha çırpındı durdu. Kongre koridorlarında «ricacı» olarak beklemeğe başladı. 1868 Temmuzunun ortasında Washington'dan tamamen bitmiş bir durumda New-York'a geldi. Takip paranoyasına kapılmış bir durum göstermekte idi. St. Luke Hospital'e kaldırdılar. Kısa bir süre sonra da orada henüz kırksekiz yaşında iken öldü.

En korkunç düşmanı Jackson, Morton'un akibetinden haberdar oldu. Fakat yine Jackson da karanlık bir hedefe yönelmişti. Kişiliğinin derinliklerinde on yıllar boyu yaşayan büyüklük kompleksi, sonuçta onu tutsak etti. 1873 te «Massachussets General Hospital»in akıl hastalıkları bölümüne bir daha çıkmamak üzere girdi. Orada kişiliğinin bir yıkıntısı olarak yedi yıl daha yaşadı. 28 Ağustos 1880'de «dünyaya en büyük mutluluğu bağışlayan üç talihsizin sonuncusu»da bu dünyayı terketti.

Gerçekten anestezinin bulunması ile başlayan cerrahların büyük dönemi yıldan yıla yeni alanları fethetmeğe girişti.

SUMMARY

The Cesitory of the Surgeons

This avticle is a section of the book «The Cestury of the Surgeons» which has published by jurgen thorwald in 1957. That book contains the invention of anestfesia and the magnificant revolution in which the surgery field.

In this part the first anesthetic elements; namely nitrogen onyde, ether and chloroform; the first operations with using these gases and the interesting struggle which has been occurred between «the inventors of anesthesia» has been told with a literary narration.